

**T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**PANDEMİ SÜRECİNDE YAŞ AYRIMCILIĞININ YAŞLI BİREYLERDE
YARATTIĞI SOSYAL BENLİK ALGISI VE SONUÇLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gizem DERAN

Psikoloji Ana Bilim Dalı

Psikoloji Bilim Dalı

TEMMUZ, 2021

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

PANDEMİ SÜRECİNDE YAŞ AYRIMCILIĞININ YAŞLI BİREYLERDE
YARATTIĞI SOSYAL BENLİK ALGISI VE SONUÇLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gizem DERAN
(Y1712.271016)

Psikoloji Ana Bilim Dalı
Psikoloji Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali ESGİN

TEMMUZ, 2021

ONAYFORMU

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Pandemi Sürecinde Yaş Ayrımcılığının Yaşlı Bireylerde Yarattığı Sosyal Benlik Algısı ve Sonuçları” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.
(14/07/2021)

Gizem DERAN

ÖNSÖZ

“Pandemi Sürecinde Yaş Ayrımcılığının Yaşlı Bireylerde Yarattığı Sosyal Benlik Algısı ve Sonuçları” adlı tez çalışmamın, her aşamasında yardımlarını esirgemeyen öğrencisi olmaktan gurur duyduğum değerli hocam Prof. Dr. Ali ESGİN’e sonsuz teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimi konusunda beni cesaretlendiren, maddi manevi desteğini esirgemeyen babam Kadir DERAN’a, hayatım boyunca varlığını hep yanımda hissettiğim annem Sedef DERAN’a, biricik kardeşim Ali Rıza Önder DERAN ve ağabeyim olmasından gurur duyduğum Aydın DERAN’a çok teşekkür ederim.

Son olarak aldığım kararları her zaman destekleyen, her koşulda yanımda olduğunu bildiğim bana sonsuz güven sağlayan ve hakkını asla ödeyemeyeceğim sevgili eşim Mehmet KARAGÖZ’e teşekkür ederim.

Temmuz,2021

Gizem DERAN

PANDEMİ SÜRECİNDE YAŞ AYRIMCILIĞININ YAŞLI BİREYLERDE YARATTIĞI SOSYAL BENLİK ALGISI VE SONUÇLARI

ÖZET

Bu araştırmanın amacı Covid-19 pandemi sürecinde 65 yaş üstü bireylerin maruz kaldıkları yaş ayrımcılığı ve sosyal benlik sunumu düzeylerini incelemektir. Araştırma, nitel desende tasarlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda nitel boyuta göre yaşlıların olumlu benlik saygısı geliştirmeleri ve sosyal benlik sunumu becerilerinin artmasına yardımcı olabilecek tematik içerikler oluşturulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar derlenerek içerik analizi yapılmış, fenomenolojik yaklaşımla ele alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Covid-19 sürecinde 65 yaş üzeri katılımcılar yaş ayrımcılığına ve toplumsal dışlanmaya maruz kaldıklarını dile getirmişlerdir. Yine araştırma sonuçlarına göre yaşlı bireyler aile bireyleri ve yakınlarıyla telefon, internet vb. iletişim araçlarını kullanarak sosyal benliklerini sunmuş, bu bağlamda takdir görme, değerli olduğunu hissetme, saygı görme gibi duyguları yaşamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yaş Ayrımcılığı, Sosyal Benlik Sunumu

SOCIAL SELF PERCEPTION AND ITS RESULTS CREATED BY AGE DISCRIMINATION IN OLDER INDIVIDUALS DURING PANDEMIC PROCESS

ABSTRACT

The purpose of this research is to examine the levels of age discrimination and social self-presentation that individuals over the age of 65 experience during the Covid-19 pandemic process. The research was designed in a qualitative design. For this purpose, thematic contents were created that can help the elderly develop positive self-esteem and increase their social self-presentation skills according to the qualitative dimension. The answers given by the participants were compiled and content analysis was made and discussed with a phenomenological approach. According to the results of the research, participants over the age of 65 stated that they were exposed to age discrimination and social exclusion during the Covid-19 process. Again, according to the results of the research, elderly individuals do not use telephone, internet etc. with their family members and relatives. They presented their social identities by using communication tools, and in this context, they experienced feelings such as being appreciated, feeling valuable, and being respected.

Keywords: Aging, Age Discrimination, Social Self Presentation

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ONUR SÖZÜ	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
I. GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Konusu.....	1
B. Araştırmanın Amacı.....	2
C. Literatür Araştırması.....	3
II. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	4
A. Pandemi Tanımı.....	4
1. Geçmişten Günümüze Pandemi	4
2. Covid-19 Pandemisi ve Türkiye’de Pandemi Süreci	11
B. Yaşlılık.....	14
1. Yaşlılık Boyutları ve Yaşlanma Kuramları.....	16
a. Yaşlılığın boyutları	17
b. Yaşlılığa ilişkin kuramlar	19
C. 65 Yaş Üstü Bireylerde Benlik Saygısı	21

D. 65 Yaş ve Üzeri Bireylerin Sosyal Benlik Sunumu	28
E. Yaşlı Ayrımcılığı	33
III. YÖNTEM.....	36
A. Araştırmanın Deseni	36
B. Çalışma Grubu	36
C. Araştırmacının Rolü.....	38
D. Veri Toplama Aracı	39
1. Görüşme.....	40
2. Belge İncelemesi.....	40
E. Veri Yöntemi ve Analizi.....	41
F. Verilerin İnanırcılığı	44
G. Araştırma Etiği.....	45
IV. BULGULAR.....	47
A. 65 Yaş Üstü Bireylerin Covid-19 Pandemi Sürecinde Maruz Kaldıkları Yaş Ayrımcılığının Sosyal Benlik Sunumuna Etkisine İlişkin Bulgular	47
B. Nitel Veriler Kapsamında Oluşturulan Temalara Ait Bulgular	48
1. Sosyal Katılım Temasına Ait Bulgular	48
2. Aileden Destek Alma Temasına Ait Bulgular	49
3. Benlik Saygısı Temasına Ait Bulgular	50
4. Yaş Ayrımcılığı Temasına Ait Bulgular	52
5. Sosyal Benlik Sunumu Temasına Ait Bulgular	53
V. TARTIŞMA	55
VI. SONUÇ.....	58
VII.KAYNAKÇA	59
EKLER.....	67
ÖZGEÇMİŞ.....	71

KISALTMALAR

COVID-19 : SARSCoV2 Enfeksiyonu

DSÖ : Dünya Sağlık Örgütü

TUİK : Türkiye İstatistik Kurumu

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 1. Katılımcıların Tanıtıcı Bilgileri.....	38
Çizelge 2. Sosyal Katılım Temasına İlişkin Alt Kategoriler ve Kodlar	48
Çizelge 3. Aileden Destek Alma Temasına İlişkin Alt Kategoriler ve Kodlar	49
Çizelge 4. Benlik Saygısı Temasına İlişkin Alt Kategoriler ve Kodlar	50
Çizelge 5. Yaş Ayrımcılığı Temasına İlişkin Alt Kategoriler ve Kodlar	52
Çizelge 6. Sosyal Benlik Sunumu Temasına İlişkin Alt Kategoriler ve Kodlar ...	53

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Veri Analizi Süreci	42
Şekil 2. 65 Yaş Üstü Bireylerin Covid-19 Pandemi Sürecinde Maruz Kaldıkları Yaş Ayrımcılığının Sosyal Benlik Sunumuna Etkisine İlişkin Bulgulanan Temalar	47

I. GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu

Son yılların en büyük biyopsikososyal krizi olarak karşımıza çıkan COVID-19 pandemisi küresel hareketliliği bozguna uğratarak durağanlığa ve gelecekle ilgili belirsizliğe neden olmuştur. Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaletinin başkenti olan Wuhan'da başlayan enfeksiyon, 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü tarafından COVID-19 (SARSCoV2 Enfeksiyonu) olarak tanımlanmış ve bu tarihten itibaren pandemi ilan edilmiştir (WHO, 2020). COVID-19 virüsü ciddi akut solunum yolu enfeksiyonlarına sebep olmakta, asemptomatik, hafif ya da şiddetli semptomatik olarak seyretmektedir (Özcan vd., 2020). Pandemi ilanı ekonomik, kültürel ve sosyal anlamda değişimin de başlangıcını oluşturmaktadır.

COVID-19'un toplumsal hayatın bütün bileşenlerine etki etmesi; bireylerin etkileşim şekillerinden, günlük yaşam alışkanlıklarına kadar pek çok noktada değişime neden olmuştur. Bu değişimin pandemi sonrası süreçte de sosyal hayatı ve sosyal ilişkileri etkilemeye devam etmesi beklenmektedir. Ne kadar süreceği belli olmayan pandemi salgını/krizi, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda birçok alanda da kalıcı değişim ve dönüşümlere neden olacaktır.

Genel anlamda pandeminin toplumsal etkileri ile ilgili olarak son 15 yılda pandemi döneminde sivil toplum (White & Banda, 2009), pandemi ve kentleşme ilişkisi (Zachreson vd., 2018), pandemi ve sosyal evrim (Spinney, 2019), pandemi ve siyaset (Abumere, 2019), pandemi ve bilim (Maw, 2006; Stephens, 2005) konularında çalışmalar yapıldığı görülmektedir. COVID-19 pandemisi toplumsal yaşamı dönüştürürken sosyal bilimler literatüründe de araştırmacılar pandeminin toplumsal sonuçlarını çalışmaya başlamıştır. Pandeminin toplum genelinde artan dayanışma birliği (Choonara, 2020), toplumdaki değişim süreçleri (Singh vd., 2020) uzak ve yakın gelecekte virüsün etkileri (Tabish, 2020), klinik çalışmalardaki etkileri (Çevik vd., 2020), pandemi sırası ve sonrasında ekonomik ilişkiler (Auzan, 2020) pandemi ile ilgili belirsizlikler devam ederken yayımlanan

çalışmalar olarak yerini almıştır. Bu makale yazılırken Türkiye’den de pek çok sosyal bilimcinin konu ile ilgili araştırmalarına devam ettikleri bilinmektedir.

COVID-19’la başlayan sosyal izolasyon, sokağa çıkma kısıtlamaları gündelik yaşamın seyrini de değiştirmekte, toplumsal yapı içinde birçok kurumun yapısında gerginliklere sebep olmaktadır. İlk kısıtlama İçişleri Bakanlığı’nca 22 Mart 2020 tarihinden itibaren 65 yaş ve üzerindeki bireylere sokağa çıkma yasağı ile getirilmiştir. Daha sonra ise 11 Nisan 2020 tarihinden itibaren belirli aralıklarla tüm bireyleri kapsayan kısıtlamalar uygulanmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2020). Tüm fertlerin vakitlerinin çoğunu ev içinde birbirleri ile geçirmek zorunda kalmaları, aile kurumunun yapısında ve işleyişinde de değişime yol açmış, aile içi gerginliklerin artmasına neden olmuştur. Vago (2003) yapısal gerginliklerin sosyal sistemdeki bir ya da birkaç unsurunun çatışıp karmaşa yaratması nedeniyle ortaya çıktığını ve değişime yol açtığını ileri sürer. Fertler arasında özellikle kuşaklararası etkileşimlerde ortaya çıkan bu gerginlikler de değişimin ilk halkasını oluşturmuştur. COVID-19 öncesi dönemde dışlanma, yoksulluk, yalnızlık ve ayrımcılık gibi sorunlarla karşı karşıya olan yaşlı bireyler; bu süreçte sosyal ve fiziki izolasyon ile birlikte toplum tarafından daha keskin ayrımcı tutum ve davranışlara maruz bırakılmışlardır. Öte yandan Sullivan (2009: 477)’a göre toplumsal değişme toplumun kültürü, yapısı, kurumları ve işlevi ile ilişkili geniş bir kavramdır. Dolayısıyla ailede başlayan bu gerginlik, sadece özel alanda kalmayacak kamusal alanda da kuşaklararası etkileşimin dönüşümüne neden olacak, 65 yaş üstü bireylerin maruz kaldıkları ayrımcılığı ve sosyal benlik algılarını etkileyecektir. Bu çalışma Türkiye’de COVID-19 pandemisi kapsamında 65 yaş üstü bireylere yönelik kronolojik yaşı temel alarak uygulanan dışarı çıkma kısıtlamalarının yaşlı ayrımcılığına ve sosyal benlik sunumlarına etkisini nitel desen üzerinden ele almayı amaçlamaktadır.

B. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı Covid-19 virüsünün neden olduğu pandemi sürecinde yaşlı nüfusun karşı karşıya kaldığı dışlanma ve engellenme gibi olumsuz durumların onların benlik sunumu konusunda yaşadığı sıkıntılarla ilişkili olarak doğurduğu sorunları analiz etmek, böylece bu süreçte dezavantajlı hale gelen yaşlı nüfusun yaşadığı sorunları ortaya koymaktır.

Araştırmamız gündelik hayattaki sıradan insanların çok farkında olmadığı bir durumu tanımlaması ve sonuçlarını ortaya koymayı amaçlaması açısından önem taşımaktadır. Yaşlı nüfusun yaşadığı dışlanma, yaş ayrımcılığı gibi durumlarla ilişkili olarak ortaya çıkan sorunların benlik saygısı ve sunumuyla ilişkili boyutlarının incelenmesi bu alandaki yaşlılara dönük tutumların yeniden değerlendirilmesine katkı sunacaktır.

Araştırmada Denenecek Hipotezler

H1: Pandemi sürecinde yaşlılara dönük olarak uygulanan koruyucu önlemlerin, yaşlı nüfusun benlik saygısının zedelenmesine olumsuz etkileri vardır.

H2: Pandemi sürecinde yaşlılara dönük olarak uygulanan koruyucu önlemlerin, yaşlı nüfusa yönelik yaş ayrımcılığı tutumunun oluşmasına etkisi vardır.

H3: Pandemi sürecinde yaşlılara dönük olarak uygulanan koruyucu önlemlerin, yaşlı nüfusa yönelik dışlanma durumunun oluşmasına etkisi vardır.

C. Literatür Araştırması

Literatür taraması aşamasında ağırlıklı olarak konu hakkında yazılmış kitap, tez ve makalelerden yararlanılmıştır. Veriler literatür taraması ve demografik faktörler hariç 17 maddeden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu yoluyla toplanmıştır. Görüşme formu çalışması 2020-2021 yılında İstanbul ili Şişli ilçesi Okmeydanı semtinde yaşayan 65 yaş üstü yaşlılardan oluşmaktadır. Tezin konusunu oluşturan örneklem, 18 kişiden oluşmaktadır. Görüşme formu sonuçlarından elde edilen verilerin analizi Microsoft Word, One Note gibi programlar kullanılarak yapılmış olup, çalışma konusu bağlamında temalar ve kodlar bu yöntemle oluşturulmuştur.

II. KURAMSAL ÇERÇEVE

A. Pandemi Tanımı

Salgın hastalıklar dünyada görüldükleri yere ve durumlara bağlı olarak farklılaşmaktadır. Örneğin; salgın hastalık bir grup insanda veya bölgede görülmüşse epidemi olarak adlandırılmaktadır, eğer dünya üzerinde birçok kıtada veya ülkede görülmüş ve daha geniş bir alana yayılmışsa pandemi olarak adlandırılmaktadır (Eşidir ve Bak, 2006). Dünya Sağlık Örgütü ise pandemiyi “birden fazla ülkede milyonlarca insanı etkileyen ve bazen de dünya geneline yayılan büyük ölçekli salgınlar” olarak tanımlamıştır (WH0,2010).

1. Geçmişten Günümüze Pandemi

Tarih boyunca doğal afetler, kıtlık, savaş gibi çeşitli sebeplere bağlı olarak insanların ölümüne yol açan salgın hastalıklar ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu salgın hastalıklar sosyoekonomik, psikolojik gibi yaşamsal süreçler açısından insanlık tarihinde önemli etkilere yol açmıştır. Ortaya çıktıktan sonra kısa bir sürede yayılan ve yaşandığı dönemde milyonlarca insanın ölümüne yol açan salgın hastalıklar, imparatorlukları çökertmiş, orduları dağıtmış ve birçok insana psikolojik sıkıntılar vermiştir. Bazı toplumlarda salgın hastalıklar insanların günahları sebebiyle tanrının cezalandırması olarak algılanmıştır. Yunan şair Hesiod veba salgınını o dönemde insanların birbirlerine olan acımasız davranışlarından dolayı dönemin tanrısı Zeus tarafından salgın hastalıkların toplumu cezalandırmak amaçlı gönderildiğini şiirlerine konu etmiştir. Ayrıca teslimiyetçi bakış açısı bazında bu hastalık sonrasında gezegenler ve yıldızların konumu ile de ilişkilendirilmiştir. (Kılıç 2004: 11).

Salgın hastalıklar dünyada görüldükleri yere ve durumlara bağlı olarak farklılaşmaktadır. Örneğin; salgın hastalık bir grup insanda veya bölgede görülmüşse epidemi olarak adlandırılmaktadır, eğer dünya üzerinde birçok kıtada veya ülkede görülmüş ve daha geniş bir alana yayılmışsa pandemi olarak adlandırılmaktadır (Eşidir ve Bak, 2006). Dünya Sağlık Örgütü ise pandemiyi

“birden fazla ülkede milyonlarca insanı etkileyen ve bazen de dünya geneline yayılan büyük ölçekli salgınlar” olarak tanımlamıştır (WHO,2010).

Tarih boyunca salgın hastalıkların oluşturduğu pandemiler 1347-1351 yıllarında etkin olan ve tahmini olarak Avrupa nüfusunun %30-50 ‘sini yok ettiği belirtilen bubonik veba(kara ölüm), sonralarında 1520 yılında görülen çiçek hastalığı, 20. Yüzyılın başlarında hem dünyada hem de Osmanlı Devletinde önemli etkileri ve sonuçları olan, dünya nüfusunun yaklaşık 1/3’ünün yakalandığı ve 50 milyon insanın ölüme sebep olduğu bildirilen İspanyol gribi 2002-2003’de görülen SARS 2012’de görülen MERS, 2014-2016’da görülen Ebola, ve son olarak ta 2019 yılının Aralık ayında Çin’in Wuhan kentinde başlayan ve kısa bir sürede tüm dünyaya yayılan COVID-19 pandemisi’dir (Dewitte, 2014).

Tarihte görülen veba salgınına ilişkin kayıtlar Eski Ahit ve Homeros’un İlyada’sında bulunmaktadır. Yaşandığı dönemde veba bir salgın hastalıktan çok “Tanrının Gazabı” olarak görülmüştür. Vebanın nedenini bu şekilde gören toplumlar vebayı ilahi bir ceza olarak görmüş, hatta salgını Yahudi nüfusunun varlığı ile de ilişkilendirmişlerdir. Dönemde tıbbi uygulamalar olmadığı için dönemin insanları salgın karşısında büyücülerden, azizlerden ve putlardan çare aramışlardır (Martin, 2011; 13).

M.Ö 320 yıllarında Mısır- Filistin’de görülen ve sonrasında geniş bir coğrafyaya yayılan veba ortaya çıktığı ilk dönemde ticaret yollarını izleyerek Konstantinopolis üzerinden İrlanda’ya kadar yayılmıştır. O dönemin kitaplarına konu olan vebanın Konstantinopolis’te günde 5-10 bin kişinin ölümüne sebep olduğu düşünülmektedir. Dünya tarihinde “kara ölüm” olarak da adlandırılan vebaya “yersina pestis” adı verilen bir bakterinin yol açtığı belirtilmiştir (Lyons ve Petrucelli, 1978: 337-351). Veba salgını dünya tarihinde farklı yüzyıllarda görülmeye devam etmiştir. 14. yüzyılda, Avrupa’da, nüfusun büyük bir kısmını etkileyen veba salgını ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan veba salgınlarından en yıkıcı olanı 14. Yüzyılda görülen salgın olmuştur. 14. Yüzyılda yaşanan veba salgınının ilk Çin’de görüldüğü, sonrasında ise Moğollar aracılığıyla Kırım’a ve sonrasında İtalya’ya yayılarak Avrupa’ya kadar gelmiştir. O dönemde ticaretle uğraşan tacirler, fare, pire ve bit gibi haşereler aracılığıyla bu salgın farkında olmadan tüm Avrupa’ya yayılmıştır. Kara ölüm olarak tanımlanan veba salgını 1347-1352 yılları arasında Avrupa’da yaklaşık 25 milyon insanı etkilemiştir, buda ö

dönemdeki Avrupa nüfusunun yaklaşık 1/4'ini ifade etmektedir. Bu sebeple veba Avrupalılar tarafından “Tanrı’nın gazabı” tanımlanmıştır (Roberts 2010: 202).

Ortaya çıktıktan kısa bir süre sonra dünyada hızla yayılan veba salgınının Osmanlı Devleti üzerinde de önemli etkileri olmuştur. Veba salgını Osmanlı döneminde “taun” olarak adlandırılmıştır. Salgın tüm Osmanlı coğrafyasını etkilemiş olup binlerce kişinin ölümüne sebep olmuştur. Salgının oluşması belirli iklim ve koşullara olduğu için salgın Osmanlı coğrafyasının farklı kesimlerinde farklı zamanlarda görülmüştür. Salgının yayılmasının en önemli nedeni o dönemde Osmanlı Devleti’nin kara ve deniz ticaretiyle uğraşmasıdır. O dönemde kullanılan ticaret gemileri aracılığıyla salgına neden olan mikrop ve pireler bir yerden bir yere taşınmış ve salgının tüm Osmanlı coğrafyasına yayılmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti’nde salgının yayılmasının nedenlerinden biri de hastalıktan ölen kişilerin giysilerinin yakılmaması ve o giysilerin yakınları tarafından kullanılmasıdır (Ayar ve Kılıç,2017).

Salgın bulaştığı bireyin başta kalp ve akciğer olmak üzere birden fazla organına zarar vermektedir. Hastalık ilerleyen dönemde kişinin cildinde siyah yaralar çıkmasına neden olmaktadır, bu sebeple veba salgını “kara ölüm olarak adlandırılmıştır. Veba salgını etkisini en son 21. Yüzyılda 2017 yılında Madagaskar’da tekrardan tarih sahnesine çıkmıştır. Madagaskar’da ortaya çıkan salgından 2 bin 417 kişi etkilenmiş ve hastalananların 209’u hayatını kaybetmiştir. Bu durumda salgın hastalıkların yüz yılda bir tekrarladığı hipotezini desteklemektedir (Raoult vd. 2013).

Domuz gribinden sonra görülen ve ilk olarak 1976 yılında Sudan ve Demokratik Kongo Cemiyetinde ortaya çıkan Ebola salgını ortaya çıktıktan kısa bir süre sonra hızlı bir şekilde yayılmıştır ve periyodik olarak dünya tarihinde görülmüştür. Periyodik olarak ortaya çıkan Ebola virüsü Afrika ülkelerindeki insanları enfekte etmiştir. Ebola virüsü insanlara vahşi hayvanlardan geçmektedir ve insandan insana bulaşmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2020). 2014 yılında Afrika’da tekrar görülen ve Batı Afrika’da, meyve yarasaları, goril ve şempanzelerden insanlara bulaştığı düşünülen Ebola virüsü bölgedeki sağlık imkânlarının yetersizliğinden dolayı, büyük bir paniğe neden olmuştur. Ebola tedavi edilmediğinde ölümcül sonuçlara sebep olmaktadır (Crawford, 2016:3). Ebola salgınında ortalama ölüm vakası %50 civarındadır. Ayrıca ebola salgını

ortaya çıktığı dönemde halkın gelirinin azalmasına dolayısıyla yoksulluğa sebep olmuştur.

Yaşandığı dönemde ebola salgını için tedavi yöntemi bulunmadığından, o dönemde salgını önlemek için bulaş olan insanlar karantinaya alınıp, diğer insanlardan izole edilmiştir. 2014 yılında yaşanan Ebola Salgını hastalık bulaşan kişilerin vücut sıvılarıyla ya da doğrudan temasta olduğu kişilerle temas yoluyla yayılmaktadır. Yaşandığı dönemde Ebola virüsü daha çok ailede içinde yayılıyordu, ayrıca hastalık dolayısıyla vefat eden kişilerin cenaze töreni de virüsün geniş bir alana yayılmasının nedenlerinden biriydi. Bunun nedeni Batı Afrika'daki geleneksel cenaze törenlerinin ölen kişinin vücudunun yıkanmasını, dokunulmasını ve öpülmesini gerektirmesiydi. Ebola salgını yaşandığı toplumu psikolojik, sosyal ve kültürel açıdan etkilemiştir. Salgın döneminde bireylerde korku ve endişe, utanç, yas, travma gibi durumların ve rahatsızlıkların olduğu görülmüştür (Van Bortel vd., 2015).

İlk olarak 1768'de Hindistan'ın Bengal bölgesinde ortaya çıkan ve sonrasında da dünyanın çeşitli bölgelerine yayılarak hızlı bir şekilde etkisini devam ettiren kolera, vibro cholerae bakterisinin neden olduğu akut bir hastalık olarak bilinir. Bağırsaklara yerleşip üreyen, epidemi ve pandemi şeklini alabilen mikrop kaynaklı olan bu virüs bağırsakları enfekte eder, kusma ve şiddetli ishale sebep ve bu durum tedavi edilmezse hastalık ölümlerle sonuçlanabilir (Demirbağ, 2018). 18. Yüzyılda ortaya çıkan kolera çok kısa bir sürede Hindistan'dan Hicaz'a giden ticaret yolları ve hacılar vasıtasıyla kısa bir sürede tüm dünyaya yayılmış, Asya, Afrika, Avrupa ve Amerika'da etkili olarak ciddi bir tehdit haline gelmiştir. Her yıl Hintlilerce kutsal kabul edilen Ganj Nehri'nin etrafında büyük bir topluluğun katılımıyla düzenlenen dini törenlerdeki hijyen şartlarının yetersiz olması bu hastalığın çıkmasına ve yayılmasına neden olmuştur (McNeill, 1985: 232).

Dünya Sağlık Örgütü istatistiklerine göre tarihte 19. Yüzyıldan beri kayıt edilmiş yedi kolera salgını mevcuttur. Kolera salgını ile ilgili 1854 yılında John Snow tarafından yapılan çalışma, 1854 yılında Londra'da meydana gelen kolera salgını üzerine yapılmıştır. Snow, kirli su ve konramine yiyecekler aracılığı ile yayıldığını saptamıştır. Snow, temiz suya ve modern kanalizasyon tesisleri inşa edip su pompasına müdahale ederek salgının önlemeye yardımcı olacağını

belirtmiştir. Ayrıca pişmiş sebze ve meyvelerin tüketilerek de salgının kontrol alınabileceği ön görülmüştür (Coleman, 2003:36-37). Bu müdahalelerin dışında korona salgınının tedavisi için geliştirilen Oral Rehidrasyon Tedavisi bulunmaktadır. Bu tedavi yöntemi sıvıların ve elektrotların hızlı bir şekilde değiştirilmesi süreçlerini içermektedir. Ayrıca kolera salgınına bir bakteri neden olduğundan, antibiyotik kullanımı da hastalığın tedavisinde kullanılan yöntemlerden biridir (Steere-Williams, 2008:769).

Verem 20. yüzyıl öncesinde görülen herhangi bir organa, en çok da akciğerlere yerleşen Koch basilinin yol açtığı ateşli bir bulaşıcı hastalıktır. İlk örneklerini 5000 yıl önce Mısır mumyaları incelenirken tespit edilen bu hastalık, o dönemin edebi eserlerine dahi konu olmuştur. 17. yüzyıl başlarında Avrupa’da da görülen verem o dönemde yaşanan artan nüfus ve yoksulluk seviyeleri sebebiyle yetersiz hijyen koşulları sonucu hastalığın kısa sürede tüm Avrupa’ya yayılmasına neden olmuştur. Çok hızlı bir şekilde yayılan ve ölümcül bir salgın hastalık olan verem “Büyük Beyaz Ölüm” olarak adlandırılmıştır (Finer, 2003:13).

Verem diğer adıyla tüberküloz salgını enfekte kişilerden öksürük damlacıkları ve hapşırma yoluyla geçmektedir. Hastalığın ortaya çıkışı hastanın bağışıklık sistemi ile ilgilidir. Tüberküloz hastaları genellikle zayıflamış görünüme ve soluk ten rengine sahiptir. Tüm dünyayı etkisi altına alan verem bir dönem Türkiye’de de etkisini göstermiştir. Dünya’da “beyaz ölüm” olarak adlandırılan bu salgın hastalık Türkiye’de “ince hastalık, teverüm, zafiyet ve duman” olarak adlandırılmıştır. Verem salgınıyla mücadele etmek için 19.yüzyılda hastaların tedavisinde temiz hava alabilecekleri alan içeren sanatoryum adlı hastaneler inşa edilmiştir. 19. yüzyılda ortaya çıkan ve salgın hastalıkların başında gelen çiçek hastalığının variola isimli bir virüsten kaynaklandığı ve bu virüsün enfekte ettiği kişilerde ölüm oranının %30 - %40 olduğu belirlenmiştir. (Hays, 2005: 439).

Yirminci yüzyıl ve sonrasında Amerikan ortaya çıkan bulaşıcı hastalıklardan biri İspanyol gribi 1918 yılında çok kısa bir sürede İspanyol gribi Birinci Dünya Savaşından daha fazla can kaybına ve tahribata yol açmıştır. 1918'de ortaya çıkan ve üç dalga halinde tüm dünyaya yayılan H1N1 virüsü dünya nüfusunun üçte birinin enfekte olmasına ve yaklaşık 50 milyon insanın

ölmesine neden olmuştur.(Johnson ve Mueller, 2002; Murray et al.2006). 1918 pandemisi Avrupa’da değil, ABD’de başlamıştır ve o dönemdeki Amerika nüfusunun %80’i savaş yüzünden değil, salgın sebebiyle hayatını kaybetmiştir. Pandeminin İspanyol Gribi olarak adlandırılmasının nedeni ise hastalığın İspanya’da başlaması değil, İspanya’nın 1. Dünya Savaşında tarafsız kalması sebebiyle hastalıkla ilgili haberlerin sansüre uğramadan İspanya’da geniş bir şekilde yayınlanabilmesidir.

1918 salgını, bir salgının “pandemi” sayılabilmesi için gerekli olan epidemiyolojik ve virolojik iki kritere göre de bir pandemidir; birincisi epidemiyolojik olarak, salgının çok yüksek bir morbidite ve mortaliteye ulaşarak dünya genelinde yayılması, diğeri ise virolojik olarak, pandemiden sorumlu virüs öteki grip virüslerinden farklı, yeni bir İnfluenza tipi olmasıdır (Schoenbaum, 2001).

Osmanlı Devleti’nde İspanyol hastalığı veya İspanyol nezlesi olarak adlandırılan bu hastalık memelilerden veya kuşlardan solunum damlacıkları, tükürük, vücut salgıları veya kan teması yoluyla bulaşmaktadır. Salgın ateş, baş ağrısı, boğaz ağrısı ve yorgunluk gibi semptomlarla belirti göstermeye başlar ve zatürreye dönüştüğünde ölümcül hale gelmektedir (Emmeluth, 2003). Dünya tarihinde en yıkıcı salgın olan ve tek bir yılda 50.000 ‘dan fazla insanın ölümüne yol açan İspanyol gribi ABD’de 675.000 kişinin ölümüne sebep olmuştur (Lewis, 2008: 307).

İnfluenzaya bağlı salgınlar gibi bu salgın içinde etkili bir antibiyotik tedavi bulunamamıştır. Hastalıktan korunmak için bireylerin kişisel hijyenlerine dikkat etmeleri, bulaş olan kişilerden uzak durmaları ve bağışıklık sistemini güçlü tutmaları önerilmiştir (Lacroix, 2012: 51).

Dünya tarihinde Kolomb ve devamındaki kâşiflerin keşifleri beraberinde birçok etkileşimi de getirmiştir. Avrupalılar daha önce bilmedikleri yeni ürünlerle tanışırken, bu keşiflerin beraberinde tedavisini bilmedikleri kızamık, çiçek gibi salgın hastalıkları da beraberinde getirmiştir. Ortaya çıkan bu hastalıkların toplum üzerinde yıkıcı etkileri de olmuştur. Bu hastalık 18. yy’ da Avrupa genelinde her yıl 400.000 kişinin ölmesine neden olmuştur (Riedel, 2005, s.21). Bu hastalığın Kuzey Amerika’da yerli halkın üçte birini, Meksika’da ve tüm dünyada olmak

üzere yaklaşık 500 milyon kişinin ölümüne sebep olduğu tahmin edilmiştir (Bell ve Maureen, 2004, s.6). Dünya tarihini önemli ölçüde etkileyen çiçek hastalığının variola isimli bir virüsten kaynaklandığı ve enfekte ettiği kişilerin %30-40 oranında ölümüne sebep olduğu belirlenmiştir. Bu hastalık enfekte kişiyle temas yoluyla kişiden kişiye bulaşmakta, yüksek ateş ve vücudun belli yerinde ağrı belirtileriyle seyretmektedir (Semiz, 2019). Son zamanlarda hastalıkla ilgili yapılan çalışmalar sonucu DSÖ tarafından yapılan bir açıklama da 8 Mayıs 1980 tarihinde, hastalığının dünya çapında ortadan kaldırıldığını onaylamıştır (Tognotti, 2010:264).

2002 yılı Kasım ayı Çin'in Guandong ve Foshan'da ortaya çıkan, sonrasında SARS (Şiddetli Akut Solunum Yetmezliği Sendromu) kısa süre içinde Hong Kong, Tayvan, Kanada ve Singapur, Kuzey Amerika, Güney Amerika ve Avrupa'ya sonrasında ise kısa bir süre içinde tüm dünyaya yayılmıştır. 2003 yılı Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre dünya üzerinde 8.093 kişinin salgından etkilendiği ve hastalığın bu kişilerden 774 tanesinin ölümüne neden olduğu bildirilmiştir (Duffin, 2008:1)

Hastalığın ortaya çıkış nedeni olarak Çin'deki bir hayvan pazarından hayvanlardan insanlara bulaştığı iddia edilmiştir. Öksürük ve hapsirik sonucu solunum yolu damlacıklarıyla insandan insana yayılan ve son derece ölümcül olan bu virüs insanlara yakın temas halinde kolayca yayılmaktadır. Virüsün yayılmasının diğer yollardan biri de kapı kolları, klozet kapakları gibi enfeksiyonlu yüzeylere temas edilmesidir. SARS virüsünün septomları solunum yolu hastalıkları ile ilişkilidir. Bu hastalık akciğer enfeksiyonuna bağlı yüksek ateş ve nefes almada güçlüğü ayrıca baş ağrısı, yorgunluk, titreme ve ishale sebep olmaktadır. Hastalık bulaştıktan sonra kuluçka süresi 2-10 gün arası sürmektedir. Bazı durumlarda hastalık seyrederken hastanın hayatta kalması için entübasyona ve mekanik ventilasyona ihtiyacı vardır. Hastalığın yayılmasını önlemek için hastaların özel servislerde izole etmek gerekir (Serradell, 2011: 39-40). Ayrıca hastalığın yoğun olduğu yerlere seyahat etmek yasaklanmış, halkın kalabalık yerlere girmesi önlenmiştir (Duffin, 2008: 2).

Bu salgın yaşandığı dönemde toplumu sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda etkilemiştir. Asya ülkelerinde yapılan çalışmalar hastalığın daha çok

turizm, perakende, hizmet sektörü gibi alanlarda ciddi etkileri olmuştur (Wha ve McKibbin, 2004, s.92-93).

Sıtma plazmodium olarak adlandırılan, tek hücreli ve hücre içi parazit ile meydana gelen anofel türü sivrisineğin sokmasıyla bulaşan titreme, ateş ve ter nöbetleriyle kendini gösteren bulaşıcı bir hastalıktır. Sıtmanın ilk olarak Afrikalı işçilerin tarım alanı açmak amacıyla yağmur ormanlarını yok etmesi sonucu oluşan bataklıklar nedeniyle ortaya çıktığı düşünülmektedir. Sıtma parazitinin rezervuarı insandır ve insandan insana sivrisinek yoluyla yayılmaktadır. Bu parazit sivrisineklerin olduğu bataklıklarda bolca bulunmaktadır. İnsandan insana sivrisinek ısırılmaları sonucu geçen bu hastalık sivrisineklerde ara konak olarak bulunmaktadır, canlılığı insan vücudunda bulurlar. Bu parazit insandan başka hiçbir canlıda yaşayamaz. Sıtma salgını ortaya çıktığı Afrika'dan sonra, Afrikalı siyahi köleler aracılığıyla Hindistan'a kadar yayılmıştır. Hindistan'da sıtma salgını "Hastalıkların Kralı" olarak tanımlanmaktadır. Sıtma salgını yaşandığı dönemde Osmanlı toplumu üzerine büyük bir etkiye sahip olmuştur. Sıtma salgını İkinci Dünya Savaşı zamanında orta çıkmıştır. Osmanlı Devleti savaşa katılmamıştır, ama aynı dönemde sıtma salgınıyla mücadele etmiştir. Osmanlı Devleti salgın karşısında önlem almış, sıtma salgınına karşı kinin tedavisi uygulanmıştır. (Esgibay, 2019).

2. Covid-19 Pandemisi ve Türkiye'de Pandemi Süreci

Korona virüs "taç" veya "çelenk" anlamına gelen Latince korona kelimesinden türemiş olan taç veya güneş figürünü anımsatan virüs ilk olarak 1930 yılında tavuklarda tespit edilmiştir. Ciddi solunum yolu hastalıklarına neden olan ve ölümcül sonuçları olan koronavirüs memelilerde ve kuşlarda da görülmüştür (WHO, 2020b; T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020b) Koronavirüsler, soğuk algınlığından Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS-CoV) ve Ağır Akut Solunum Sendromu (SARS-CoV) gibi daha ciddi hastalıklara neden olan bir virüs ailesidir. Koronavirüs ailesinden olan virüslerin türleri öldürücüdür. Dünya Sağlık Örgütü mevcut korona virüslerle ilişkisini dayanarak bu virüsü şiddetli akut solunum sendromu korona virüs 2 (SARS-CoV-2) olarak tanımlamıştır (Sturman ve Holmes, 1983). Salgının ilk vakalarının 17 Kasım 2019 tarihinde olduğu belirtilmektedir. O dönemde SARS benzeri bu virüsü ilk fark eden Çin'in

Wuhan kentindeki ilk vakaların görülmesinin 17 Kasım 2019 tarihinde olduğu belirtilmektedir. O dönemde SARS benzeri bu virüsü keşfeden doktorlar 20 Aralık 2019'a kadar 60 vaka tespit edilmiştir, fakat Çin hükümetinin Dünya Sağlık Örgütü'ne verdiği resmi açıklama da ilk vakanın 8 Aralık 2019'da olduğunu belirtmiştir (Aslan, 2020; Xu vd., 2020).

Ortaya çıktıktan kısa bir süre sonra epidemi olan hastalığı geçirenlerin Wuhan'da bulunan Huanana deniz pazarını ziyaret ettiği, veya hayvan pazarını ziyaret edenlerle temas halinde olduğu tespit edilmiştir. Bu pazarda kümes hayvanları, yarasa, dağ faresi ve yılan gibi hayvanların satışının yapıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda Korona virüs ailesinden olan COVID-19 ilk olarak Aralık ayı 2019 yılında Çin'in Wuhan kentinde canlı hayvan pazarı olan Huanan Deniz Pazarı'ndan çıktığı düşünülen hastalık ilk başlarda nedeni tam olarak tanımlanamadığından etiyolojik olarak "pnömoni" adıyla sınıflandırılmıştır. Virüsün zoonotik yapıda olduğu, konağının yarasalar ve pangolin olduğu muhtemel olan hayvanlardan insana geçtiği savı ileri sürülmüştür. İlk olarak Çin'de başlayan, sonrasında Japonya, Hong Kong ve Singapur gibi yakınlardaki ülkeleri etkileyen, şubat ayının sonlarında başta Güney Kore olmak üzere İran'a, ardından da Avrupa ve tüm Amerika'ya yayılan bu virüsün DSÖ tarafından yapılan açıklamaya göre 11 Mart tarihine kadar toplam 114 ülkede 118.000'den fazla kişiyi enfekte ettiği, hastalardan da 4.291 kişinin öldüğü açıklanmıştır. (Deng, 2020). Başlangıçta, virüsün Çin sınırlarının ötesine yayılması yavaştı ve Japonya, Hong Kong ve Singapur gibi yakınlardaki birkaç bölgeyi etkiledi. Solunum yolu rahatsızlığı belirtilerinden ateş, öksürük ve nefes darlığı ile kendini gösteren hastalık Ocak 2020 tarihinde tüm dünyada Dünya Sağlık Örgütü tarafından "Pandemi" ilan edilmiştir (WHO, 2020b).

Kişiden kişiye öksürme veya hapşırma sırasında çıkan damlacıklar ve yakın temas yoluyla ayrıca hastalardan yayılan damlacıkların yüzeye düşmesi, ve sağlık bireyin bu bireye temas etmesi yoluyla da bulaşabilen bu hastalığın belirti göstermeden kuluçka süresi 2-14 gün arasındadır ve hasta olan kişilerin %20 sinin tedavisi hastane koşullarında yapılmaktadır. Salgının başında ölümcül bir etkisi olmadığı düşünülen salgının günümüzde %6.8 oranında ölümcül olduğu tespit edilmiştir (WHO, 2020b).

Salgının bilinen en tipik belirtileri yüksek ateş, kuru öksürük ve yorgunluktur. Bahsedilen belirtilerin genelde hastalığın beşinci günü ortaya çıktığı, fakat farklı vakalarda bu durumunun 14 üncü güne kadar değişiklik gösterebileceği belirtilmiştir (WHO, 2020b; Johns Hopkins, 2020). Bazı hastalarda nadir görülen baş ağrısı, burun tıkanıklığı, genel vücut ağrısı, tat ve koku almama, ishal, vücutta görülme kızarıklıklar ve parmaklar da renk değişimi de koronavirüs belirtileri gözlemlenebilir (WHO, 2020b). Salgının başından beri yapılan araştırmalar koronavirüs vakalarının %80 oranında ciddi bir tıbbi müdahale gerektirmeden hastalığı atlatabildiği, ancak şeker hastalığı, tansiyon hastalığı, akciğer ve kalp rahatsızlıkları gibi kronik rahatsızlığı bulunan ve yaşlı insanlarda hastalığın seyrinin değişebileceği, hastalığın zatürreye dönüştüğü durumlarda suni solunum yöntemlerine ihtiyaç duyulabileceği belirtilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre salgının başlangıç tarihi olan Aralık 2019 tarihinden beri 25 Aralık 2020 tarihi itibarıyla toplam vaka sayısı 77.530.799 iken ölüm sayısı 1.724.904 olarak ilan edilmiştir. Wuhan'da başlayan bu salgını önlemek için aşı çalışmaları devam etmektedir. (WHO, 2020b).

Avrupa da dâhil olmak üzere ortaya çıktıktan çok kısa bir süre içinde tüm dünyaya yayılan koronavirüs 11 Mart 2020 tarihinde ilk vakanın tespit edilmesiyle Türkiye'de de görülmeye başlamıştır. Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre Mayıs 2020 tarihi itibarıyla Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre en yüksek toplam vaka sayısına sahip ilk on ülke arasında 163.943 vaka ile Türkiye yer almaktadır. İlk vakanın tespit edildiği Mart ayı ortalarında, günlük ortalama 2-3 bin olan test sayısı, geride bırakılan 9 aylık bir süre zarfında, ortalama 23.225.837 test sayısına ulaşmıştır. Ayrıca 12 Mayıs 2020 tarihli verilere göre dünya genelindeki toplam vaka sayısının %35lik bir dilimi iyileşirken, Türkiye'deki iyileşme oranı %70 olduğu görülmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020a).

11 Mart 2020 tarihinde ilk vakaların ülkemizde görülmesi sonrası öncelikli olarak güvenlik ve sağlık önlemlerine ağırlık verilmiş, hükümet tarafından bazı kısıtlamalara gidilmiştir. Eğitim ve öğretime ara verilmiş, yurt içi ve yurt dışı tüm uçuşlar durdurulmuş, bütün sosyal ve kültürel faaliyetler ertelenmiş, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan veya özel sektörde çalışan çalışanlara esnek çalışma, uzaktan çalışma veya idari izin uygulanmıştır. Ayrıca 20 yaş altı ve 65 yaş üstü

vatandaşlara sokağa çıkma kısıtlaması getirilmiştir. Türkiye’de alınan bu önlemler Haziran 2020 tarihi itibariyle esnetilerek günümüze kadar devam ettirilmiştir (WHO, 2020).

B. Yaşlılık

Yaşam belirtisine sahip her canlı türünün ölümüne kadar gösterdiği değişimlerle birlikte yaş aldığını kendi deneyimlerimizle tecrübe etmekteyiz. Yaş almanın son aşaması ise yaşlılıktır. Yaşlılık daha çok, her canlı varlığın geri dönüşsüz anlamda yıpranması, iş görme yetisinde bozulmaların oluşması olarak adlandırılır. Normal yaşlanma, yaş alma ve kronolojik ilerlemeye bağlantılı şekilde bir sağlık sorunu olmadan sosyal ve psikolojik olarak belli bir süreç içinde gösterdiği değişikliklerle, bedensel yapıdaki ve yetilerdeki değişiklikler olarak ifade edilebilir. Patolojik yaşlanma ise beklenen yaşlanma sürecinde beklenmeyen olumsuz olayların karşılıklı olarak birbirini etkilediği her durumun hepsini içermektedir (Oğuz, 2007: s.1).

Dünya Sağlık Örgütü 1998 yılı raporuyla birlikte belli aralıklara dayalı olarak bir yaş sınıflandırması yapmıştır. Bu yaş aralıklarına dayalı sınıflama, sosyal politikaları belirlemek açısından önemli olsa da yaşlılığı, öznel bir kavram olarak kabul etmeliyiz. Çünkü kimin yaşlı sayılacağı kültürden kültüre ve toplumdan topluma farklılık gösterir. Yaşlılık kavramı, bireylerin yaşamının yön değiştirme ve kayıplarla karşılaşma olasılığının yüksek olduğu, sosyoekonomik, çevresel, eğitim, beslenme gibi birçok etmeni bir arada barındırmaktadır (Kahrıman,2012, s.6).

Yaşlılık kavram olarak güçsüzlük, yalnızlık, zayıflık ve muhtaçlıkla özdeşleştirilmiş olumsuz anlam ve önyargılarla bütünleşmiş olarak değerlendirilir. Ancak yaşamın bu dönemine ilişkin olarak yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, başarılı bir yaşlılık döneminin yapılandırılmasının sağlanabileceği düşüncesinin benimsenmeye başlandığını söylemek abartılı bir ifade olmayacaktır.

Nüfustaki yaşlanma, yaş yapısının değişmesiyle toplum içindeki çocuk ve genç nüfus oranları azalma eğilimine girerken yaşlı insanların o toplum içindeki nüfus oranının göreceli olarak artması anlamına gelmektedir. Dünya geneline

baktığımızda yaşlı nüfus artış hızının toplumun diğer nüfus gruplarına oranla daha fazla olduğu görülür. Yaşadığımız zaman diliminde rakamsal olarak en çok yaşlı sırasıyla Çin, Hindistan, A B D ve Japonya'da yaşamaktadır. Kadınların beklenen yaşam süresi ise 30 ülkede 80 yaşın üstündedir. Beklenen ömür, Japonya, Fransa, Avustralya ve Kanada'da 80 yılın üzerindedir ve bu devletler dünya genelinde ilk sıralarda yer almaktadır. Yaklaşık olarak yarım yüzyıl sonraki ömür beklentisinin Japonya'da 92 yıla kadar çıkacağı öngörülürken 26 ülkede de 85 yaşa çıkacağı öngörülmektedir (Mandıracıoğlu,2010, s.39-41).

Yaşlılığın tüm boyutlarını yansıtan ortak bir tanımlama yapmak yukarıda da değindiğimiz gibi kültürden kültüre ve toplumdan topluma farklılıklar olduğu için oldukça zordur. Bu nedenle yaşlılığı ekonomik, fizyolojik, sosyal ve psikolojik boyutlarıyla farklı biçimlerde tanımlanmaya çalışılmış, konuyla bağlantılı her bilim dalı yaşlılığı kendi bilimsel temellerine dayalı olarak betimlemiştir. Ancak yaşlılığın gelişimin kaçınılmaz bir parçası olduğunu da unutmamak gerekir.

Yaşlılık doğal bir süreç olmakla birlikte sosyal anlamda yaşlılık, bireyin giderek bağımlı hale geldiği bir dönem iken; çalışma yaşamı açısından verimliliğin azaldığı ve emekliliğin gerçekleştiği dönem olarak görülür.

Sosyal etkenler açısından "yaşlı" sınıflamasını toplumun kendisi yapar (Kurt,2008, s.6-7). "Yaş" ve "yaşlılık" kavramlarını sosyolojik açıdan ele aldığımızda toplum tarafından belirlenmiş kurallara ve değerlere göre biçim aldığı görülebilir. Kronolojik olarak bakıldığında ise yaş, bireyin doğumundan itibaren zamansal olarak geçen süre olarak değerlendirilirken yaşla gelen değişiklikler, akran olmayan insanlar arasındaki farklılıklar, yaşa ilişkin değişimler gibi birçok vasıf bireylerin yaşadığı toplum tarafından belirlenir (Kurt,2008, s. 7-8).

Yaşlılığı tek bir bakış açısıyla ele almak mümkün değildir. Yaşlılığı tek bir açıdan ele alarak değerlendirme yapmak ilgili tüm yönleri göz ardı etmeye neden olur ve bu durum geliştirilecek uygulama ve hizmetlerin kapsayıcı olmasının engelleyeceğini düşünmekteyim.

1950 Türkiye'sinde bir kadının yaşamı boyunca doğurabileceği ortalama çocuk 6'dan çokken, "Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması" 2013 verilerine göre bu sayının 2.26 seviyesine düştüğü ortaya koyulmaktadır (hacettepe.edu.tr,2013).

Ülkemiz nüfusunun yıl içinde göstermiş olduğu artış hızı binde 13.4 olarak bildirilmektedir (TUİK,2016).

Ülkemiz nüfus yapısına baktığımızda, yaşlı nüfus oranının hızla arttığını görmekteyiz. Genel nüfus içinde yaşlı nüfusun oranı 2000 yılında %5.7, 2014 yılında %8, 2015 yılında bu tahmini sayının %8,2'ye yükselmiş olduğu istatistiksel olarak belirtilmiştir. Yaşlı nüfusun %43,8'ini erkek, %56,2'sini ise kadın olarak dağılım göstermektedir(TUİK,2018). 2050 de yaşlı nüfusunun oranının genel nüfus dağılımı içinde % 20 olması öngörülmektedir (Girginer, 2011, s.100).

Yaşlanma sürecinin hızla ilerleme gösterdiği ülkelerden biriside Türkiye'dir. 2008- 2040 arasında Türkiye'nin yaşlı nüfusunda, %201 oranında artacağı öngörülmektedir. Ülkemizdeki okuryazarlık % 88.1 oranındadır ve özellikle yaşlı kadınlarda bu tahmini veri daha da düşmektedir. Ülkemizdeki yaşlıların medeni durumlarına bakıldığında 65 yaş üstü erkeklerin % 13.2' inin yaşamlarını dul olarak sürdürürken kadınlarda 65 yaş üstünde yaşamlarını dul olarak sürdürenlerin oranının %50.4 olması dikkat çekmektedir (IVİandıracıoğlu, 2010,s.40).

2012 yılı verilerine göre yaşlı nüfus yoğunluğu en yüksek ülkeler arasında Japonya, Almanya ve İtalya ilk sıraları almaktadır. Türkiye'deki yaşlı popülasyonu yoğunluk açısından 2012 yılındaki bu sıralamadaki yerine baktığımızda ise 91. sırada olduğu görülmektedir (TUİK,2018). 2015 yılı istatistiklerine bakıldığında dünya popülasyonunun %8,5 düzeyini yaşlılar oluşturmaktadır. Yaşlı nüfus oranı yüksek olan ülkeler arasında Türkiye, 167 ülke içinde 66. Sıradadır (TUİK, 2018). Bu istatistik? karşılaştırma, beş yıl gibi bir süre içinde Türkiye'deki yaşlı nüfusunun artış oranının oldukça hızlı olduğunu açıkça gösterdiğini söylemek abartılı bir ifade olmayacaktır.

1. Yaşlılık Boyutları ve Yaşlanma Kuramları

Yaşlılıkla ilgili tanımlamalara ilişkin çeşitlilik, yaşlılıkla ilgili alanların tüm boyutlarında da kendini göstermektedir. Yaşlanan birey yalnızca takvimsel olarak ilerleme göstermez, her bireyin yaşlanmayla birlikte sosyal, kültürel ve psikolojik boyutlarda da değişimi gerçekleşir. Bu bölümde yaşlılığa ilişkin bu boyutları kısaca ele aldıktan sonra yaşlılığa ilişkin kuramlara da değineceğim.

a. Yaşlılığın boyutları

Yaşlılık dönemine has birtakım özellikler bilim insanlarının ilgilendiği konular arasında yer almaktadır. Yaşlanmayı farklı açılardan ele almak konunun bütünlüğünü anlayabilmek açısından önem taşıdığını düşünmekteyim. Yaşlılık yalnızca yılların üst üste binmesiyle elde dilen sayısal verilerle açıklamakla sınırlı olmayıp makro yaklaşımlı bir konseptte değerlendirilmesi gerektiğini düşünmekteyim. Yaşlılık ait olunan toplumun belirlediği roller, mali yeterlilik durumu, zihinsel ve bedensel etkinliklerdeki değişimlerle özdeşleştirilerek ele alınması gereken bir dönemdir (UNFPA, 2012). Biyolojik açıdan engellenmesi mümkün olmayan bu sürecin sağlıkla, sosyallikle, kültürle ve ekonomiyle ilgili tarafları vardır.

"Kronolojik yaşlılık" dünyaya ilk geldiğimiz andan, içinde bulunulan zamana kadar geçen sürenin yıllar üzerinden hesaplanmasının temel alındığı yaşlılığı ifade etmektedir ve toplum içinde buna karşı gelen "yaş" tır. Biyolojik yaşlanma, kişinin beden yapısı ile fonksiyonel sistemlerinin işleyişinde zamanın ilerlemesiyle bağlantılı olarak ortaya çıkan değişiklikleri içermektedir. Yaşlanma, tüm hayatı dikkate aldığımız süre boyunca ortaya çıkan değişimleri kapsamaktadır ve kendini zaman içinde gösterir. Biyolojik yaşlanmaya ilişkin emareler, yaşlılık döneminde oluşmaya başlayan bir dizi değişimlerin başkalarının da fark edilerek yaşlı birey üzerinde değerlendirilebilir düzeyde olmasıdır. Ayrıca bu emareler daha yavaş bir seyir izleyen psikolojik ve sosyal yetenek işlevlerindeki değişimler öncesinde kendini hissettirir (Arpacı,2005,s.76).

"Kronolojik yaşlanma", doğum anından içinde bulunulan zamanın da dâhil edildiği ana kadarki süreyi içine alan takvim yaşıdır (Sevil,2005,s.9). Konuyla ilgili çalışma yapan bilim insanlarınca yapılan bölümlendirmelere göre, 65-74 yıllık yaşam aralığında olan bireyler genç yaşlı, 75-84 yıllık yaşam aralığında olan bireyler orta yaşlı, 85 ve üstü yıllık yaşam aralığında olanlar ise yaşlı olarak kabul görmektedir. Örneğin elli yaş, otuz yaştan "kronolojik" açıdan yaşlı kabul edilir.

Birey için zamanın ilerlemesiyle bağlantılı olarak meydana gelen gerilemelerini içine alacak şekilde "rol ve statüsündeki değişim" ise sosyal yaşlanma kapsamında ele alınmaktadır. Sosyal yaşlanma, bireyin mensubu olduğu

topluluk içinde devam eden hayatında, iş yaşamında ve sosyal işlerinde yeterliliğinin ve kabiliyetinin azalarak yitirilmesi olarak açıklanabilir ancak sosyal yaşlanmanın tanımlaması toplumlar arasında çeşitlilik sergilemektedir. Ülkemizde 60 yaş üstü insanlar genellikle iş yaşamından geriye çekilmeyle karşı karşıya iken başka ülkelerde bu yaş grubunda yer alan insanların mesleki deneyim ve tecrübelerini aktif olarak iş yaşamlarında kullanmaya devam ettiklerini gösteren birçok örnek ile karşılaşmaktayız.

"Biyolojik yaşlanma", insanın beden yapısı ile fonksiyonel sistemlerinin işleyişinde zamanın ilerlemesiyle gerçekleşen değişikliklere dayalıyken "sosyal yaşlanma", kişinin zamanla işlev ve sorumluluklarını, mevcut rollerini devam ettirmesi veya bırakmasındaki değişikliklere dayanmaktadır (Onur,1997,s.302-307).

"Sosyal yaşlanmada" yaşlılar, sahip oldukları sosyal rollerine ve alışkanlıklarına bağlı kalarak tanımlanmaya çalışılmaktadırlar. "Sosyal rol" olarak tanımlanmaya çalışılan durumlar bireylerin -baba, büyükanne, emekli gibi- yaşamları boyunca gerçekleştirdikleri sorumlulukları ile gerçekleşmesini bekledikleridir (Ouadagno,1999,s.129-139, Akt. Soyuer, 2008, s.219). Kültürel konumuna ve sosyal niteliklere göre toplumlar arasında farklılıklara sahip olan "sosyal yaşlılık", bireyin aktif çatışmayı bitirerek, sosyal güvence sisteminin katkısı ya da kendi biriktirdikleriyle hayatını devam ettirdiği dönem olarak nitelendirilebilir.

"Psikolojik yaşlanma", bireyin kronolojik yaşıyla bağlantılı bir şekilde kavrama, öğrenebilme, sorun çözebilme gibi bilinç gücü gerektiren faaliyetlerdeki başarısını, meydana gelen değişimlere uyum kapasitesini ve bütünlük içinde varlığını devam ettirmek için kullanmaya hazır olduğu yeteneklerindeki değişimleri kapsar. En temel ifadeyle yaşlanma, giderek ölümle sonuçlanacak canlı olma/canlı kalma işaretlerinin az olarak kabul edilen seviyeye indirgenmenin başlaması olarak tanımlanabilir (Kalınkara, 2014,s.8).

Yaşlılığın psikolojik tarafı insanların yaş almaya ve bedende yaş almaya bağlı meydana gelen değişimlere bağlı yaşlanma karşısında, olduğu gibi kalabilme çabasıyla yakında ilişkili görülmektedir. Bununla birlikte yaşlılığın psikolojik yönü bireyin yaşlılık dönemiyle ilişkili sıkıntılara ve zorluklarına

uyum sağlayabilme kapasitesiyle de ilişkilendirilebiliriz. Yaşlılık döneminde bilişsel becerilerde ve psikolojik tutumlarında olumsuz yönde ilerleme eğilimi görülmektedir. Bilişsel beceriler; zekâ, dikkat, öğrenme, bellek, dil, görsel-uzamsal yetiler, akıl yürütme ve bilişsel yeterlilik gibi alanlardaki değişimleri içermektedir. Psikolojik açıdan tutum değişimleri, duygu durumu, güdülenimler ve mücadeleci olma becerileri gibi çeşitli unsurları içinde barındırmaktadır. Yaşlananlarda yeterli olamama duygusu, başkalarına yük olma korkusu, işe yaramama, bezginlik gibi psikolojik kaygılar ortaya çıkmaktadır (Akçay,2011, s. 45).

"Psikolojik boyut", yılların ilerlemesiyle birlikte bireyin idrak edebilme, bilgi edinme, problemlere çözüm üretme, anlama ve anlatma becerileri gibi hafızayı etkin kullanabilme ile şahsiyetini şekillendiren alanlar arasında uyum sağlama kapasitelerindeki değişiklikleri içermektedir. Psikolojik yaşlılık, bireyin yaşlanmaya hazır olma durumuyla yakın ilişkilidir. Kendi varlığını yaptığı işle tanımlayabilen bir kişi, emeklilik gerçekleştiğinde yaşadığı statü kaybına bağlı olarak kendini boşlukta ve işe yaramaz hissedebilir. Bir işi yapabilme yeteneğini kaybettiği duygusu, başkalarına yük olma korkusu, işe yaramama tedirginliği gibi duygular yaşlılık döneminde kendini göstermeye başlar. Bunun yanı sıra, yaşlılar kendi geleceğine ve ileride ne yapacağına ilişkin endişeleri de yoğun olarak yaşarlar. Elden yaktan düşmemek, başkalarına muhtaç hale gelmemek için yediğine, içtiğine, giydiğine olduğundan fazla önem verir, sağlığını bozar kaygısıyla fiziksel şikâyetlerini gerekçe göstererek, üzücü durum ve olaylar karşısında kaçınma davranışları sergilerler (Arpacı,2005, s. 86).

İçinde yaşanılan toplumda yaşlılık dönemine ilişkin değer ve ölçütler, farklı bir söylemle toplumda belirli bir yaş grubundan beklenen davranışların ortaya koyulması ve o toplumda yaşlıya verilen değerler bütünü, yaşlılığın sosyolojik boyutu olarak değerlendirilebilir (Er,2009,s.142).

b. Yaşlılığa ilişkin kuramlar

Yaşlılık ve yaşlanma olgusu insanoğluluyla birlikte var olmasına rağmen konuya ilişkin bilimsel çalışmalar ancak son yüzyılda yapılmaya başlanmıştır. Tıpkı yaşlılıkla ilgili tanımlamaların çeşitliliğinde olduğu gibi bu süreci açıklamaya çalışan birçok kuram bulunmaktadır. Bu nedenle yaşlılığı açıklamaya

çalışan farklı kuramları da bütüncül olarak değerlendirmek gerekmektedir. Yaşlılık ve yaşlanmayla ilgili üretilmiş olan kuramların bazılarına bu bölümde yer vereceğim.

Cumming ve Henry tarafından 1961 yılında ortaya atılmış olan Yaşamdan Kopma Karam/, yaşlı bireylerin kendi istekleri ile yaşamdan geri çekildiğini öne sürmektedir. "Yaşamdan kopma kuramına" göre; yaşlılık, "fiziksel, psikolojik ve toplumsal açıdan" dünyadan kademe kademe el çekme sürecidir. Fiziksel olarak, insanlar etkinliklerini yavaşlatır ve enerjilerini saklarlar. Psikolojik olarak, tüm dünya ile geniş ölçüde olan ilişkilerinde önceliği kendilerini ilgilendiren yaşam alanlarına indirgemeye başlarlar. Toplumsal düzeydeyse karşılıklı bir gerileme vardır ve toplumu oluşturan diğerleri ile yaşlı arasında etkileşim azalmaktadır. Yaşlılar için ilişki kesme, bir yandan istediği ve sahip olduğu roller, kurduğu ilişkileri seyreletirken diğer yandan bu durumun doğal bir sonucu olarak ölümle rahatça karşı karşıya gelmelerini sağlamaktadır. Toplum içinde ilişik kesme süreci yaşlıların geliştirdiği birtakım işlevlerin yeni gelen gençlere aktarılmasını sağlamaktadır (Kurt,2008,s. 90).

Etkinlik Kuramı: Havighurst, Neugarten ve Tebin tarafından geliştirilmiştir. Bireylerin emeklilik, bozulan sağlık ve rol kaybına uyum sağlama biçimlerini açıklamaya çalışmaktadır (Canatan,2008: 50). Bu kuram, yaşamdan kopma kuramını temel olarak kabul etmekte ancak geri çekilmenin yaşlıların doğal bir ihtiyacı olduğu düşüncesine karşı çıkmaktadır (Ersanlı ve Kalkan, 2008,s.233).

Rol Kaybetme Kuramına göre yetişkinlikte görülen doğal değişmelerde yetişkinin geliştirmesi gereken uyum stratejileriyle uyumlu bir çerçeve çizmektedir. Sosyal konumun değişmesiyle eski rollerin bırakılarak yeni yaşama uyan rollerin benimsenmesi, bu bakış açısına uygundur. Önceden üstlenilen rollerden ve beklentilerden vazgeçerek yeni ve var olan mevcut durumlara uyum sağlama çabaları realist ve yarar sağlayıcı bir yaklaşımla değerlendirilir. Bu kuram, yaşlılık alt kültürünün geliştirilmesinin desteklenmesi açısından önemli olduğu söylenebilir (Kurt,2008, s.92).

Etkinlik kuramının daha gelişmiş bir şekli olarak karşımıza çıkan Süreklilik Kuramı, Atchley tarafından geliştirilmiştir. Bu kuram, yaşlılıkta bazı rollerin kesilmesiyle bazı rollerdeki başarıların sürdürülmesiyle ilişkilendirilmektedir.

Atchley'e göre, bireyler erişkinlik sürecinde birtakım davranışlar, bağlantılar, tercihler geliştirirler ve bunlar giderek kişiliğinin temellerini oluştururlar. Birey yaş aldıkça söz konusu bu özelliklerinin devamlılığını sağlamaya çalışır. Süreklilik kuramı yaşlılık döneminin karmaşıklığına dikkat çekmektedir (Onur, 1997,s.309).

Toplumsal Değiş Tokuş Kuramı ise ceza getiren davranış ve durumlardan kaçınıldığı ve ödül getiren ilişkiler, etkileşimler, duygular ve statülerin ise aranıldığı temeli üzerine kurulmuştur. Bu kurama göre birey, grup veya örgütler, mevcut seçenekler içinden en büyük mükâfat, en küçük bedel potansiyeli olanı seçer. Bu seçimin gerçekleşmesinde bireyin neyi ödül, neyi ceza olarak algıladığına ilişkin düşüncesi önemlidir (Ersanlı ve Kalkan, 2008,s.241). Bu kuramın temel çıkış noktası, yaşlıların kendileri için en uygun şartları karşısındakine kabul ettirme güçlerindeki düşüşe bağlı olarak kırılgan konumda olmalarıdır (Onur,1997,s.308).

Yukarıda kısaca değinmeye çalıştığım tüm kuramların ortak noktası yaşlılığa ilişkin değerlendirme yaparken ortak bir paydayı ortaya koymalarıdır. Bölümün başında da belirttiğim gibi yaşlılığı açıklamaya yönelik kuramların tümü bütüncül bir bakış açısına ulaşma gayretinin sonucudur.

C. 65 Yaş Üstü Bireylerde Benlik Saygısı

Yaşlılık, yaşlının içinde bulunduğu koşullar ve bakış açısına göre her bireyin farklı şekilde deneyimlediği bir dönemdir. Psikolojik, fiziksel ve sosyal problemlerin yoğun yaşanması, üretkenlikten tüketime geçilmesi dolayısı ile kendini bağımlı hissetmesi gibi nedenlerden ötürü birçok yaşlının benlik saygında düşüş gerçekleşmekte ve yaşlılığa uyum zorlaşmaktadır. Bu durumun tersi olarak bazı yaşlılar yaşlılığı birçok deneyime sahip oldukları ve yaşadıklarından ders alarak olgunlaştıkları bir dönem olarak görmektedir. Bu dönemde deneyimlerinden faydalanılan, emeklilik süreci ile ortaya çıkan boş zamanı hobiler ve sosyal aktiviteler gibi faydalı etkinlikler ile dolduran yaşlılar benlik saygılarını korumakta ve yaşlılığa daha kolay uyum sağlamaktadır.

Robins ve ark. (2002) benlik saygısının ergenlik döneminde düştüğünü yetişkinlikte arttığını yaşlılıkta tekrar düşüşe geçtiğini, yetişkinlikteki artışın 60

yaşında en üst seviyeye geldikten sonra düşmeye başladığını belirtmiştir. Şahin ve Yalçın (2003) yaşlandıkça yaşının birçok psikososyal değişim ile karşılaştığını ileri sürmüştür. Bu değişiklikleri; toplumdaki etkinliğin, yakın ilişkilerin, cinsel aktivitelerin, sosyal yaşama katılımın azalması, sevilen insanların kaybı, yardım eden rolünden yardım edilen rolüne geçiş olarak belirtmiştir. Robins ve ark. (2002) ise bu değişimleri; sağlık sorunları, sosyoekonomik statüde düşüş, eş kaybı, sosyal destek kaybı ve emekliliğin ardından elde edilen başarı deneyimlerinin azalması olarak ifade etmiştir. Aslında bu olumsuz değişimlerin her biri yaşlılıkta ortaya çıkan düşük benlik saygısının da sebeplerini oluşturmakta ve birçok araştırmacı tarafından benzer sebepler ifade edilmektedir. Örneğin Robins ve Trzesniewski (2005) yaşlılıkta bu düşüşe sebep olan durumların emeklilik veya eşlerden birinin ölümü gibi durumlarda ortaya çıkan rol kaybı, sağlık problemleri nedeni ile fiziksel işlevin azalması ve sosyoekonomik statüdeki düşüş olduğunu belirtmişlerdir. Bunlara ek olarak yaşının sık hata yapma ve yetersiz olma önyargılarını kabullenmesine rağmen pozitif imaj çizerek değerini koruma çabasının da benlik saygısının düşüşüne sebep olduğunu ifade etmişlerdir. Huycke (2014) ise eş veya yakın arkadaşların kaybı, sağlığın bozulması, gençliğin yitirilmesi, yaşam üzerindeki kontrolün azalması, aile ve toplumdaki rollerin kaybı ve mali kaynakların azalmasının, yaşlı erişkinlerde düşük benlik saygısına katkıda bulunabilecek faktörler olduğunu belirtmiştir. Richmond ve Guindon (2010), yaşlı erişkinlerde düşük benlik saygısının üç ana sebep ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilki sağlık problemleridir. İkincisi emeklilik veya işten çıkarılma sebebi ile meydana gelen sosyal kimlik kaybı ve finansal kayıptır. Üçüncü sebep ise bireyin eş, çocuk kaybı gibi nedenler ile kendi yaşam alanından alınıp huzurevi veya bakım evine yerleştirilmesidir. Richmond ve Guindon'a göre düşük benlik saygısına sebep olan bu durumlar aynı zamanda depresyon içinde risk faktörü oluşturmaktadır.

Robins ve Trzesniewski (2005) yaşlılıkta benlik saygısındaki düşüşün sebebinin bu bireylerin yaşamlarındaki ani ve köklü değişimlerden kaynaklandığını ileri sürmüş, bu ani ve köklü değişim için yaşlı birey yeterince olgun değilse benlik saygısında düşüş meydana geldiğini belirtmiştir. Robins ve Trzesniewski'e göre emeklilik ve torun sahibi olmak gibi durumlarda bazı bireylerin benlik saygısı artarken bazılarının ise benlik saygısı azalmaktadır.

Benzer olarak Erikson da yaşlılıkta bireyin benlik saygısının değişkenlik gösterebileceğini belirtmiştir. Erikson (1985) yaşlandıkça bireylerin geçmiş başarı ve deneyimlerini değerlendirdikleri bunun sonucunda bazı bireylerde benlik saygısında artış bazılarında düşme gerçekleştiğini ileri sürmüştür. Erikson (1963) yaşlılığı, önceki yaşamlarında bir tutarlılık ve anlam duygusu aramaya zorlayan bir yansıma dönemi olarak değerlendirmiştir. Olumsuz bir değerlendirmenin kişiyi yaşamı hakkında anlamsızlık hissi ile bırakabileceğini belirtmiştir.

Yaşlılıkta benlik saygısının düşmesinin yaşlı refahı üzerinde olumsuz bir etkisi bulunmaktadır (Robins ve ark., 2002). Aziz Ali ve ark. (2016) benlik saygısı düşük olan kişinin kendini güçsüz ve yetersiz hissettiğini ifade etmiş. Düşük benlik saygısının hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki yaşlı insanlar arasında en sık görülen rahatsızlık olan depresyon için bir risk faktörü olarak işlev gördüğünü ve yaşlılar arasında depresyon ve intihar olasılığını artırabilmesinin yanı sıra birçok ruhsal rahatsızlıklara sebep olduğunu belirtmiştir. Ayrıca benlik saygısı düşük olan insanların herhangi bir çatışma sonrasında kendilerini geri çekmeye daha yatkın olduklarını bu sebeple sosyal çevresinden sağladığı doyum, destek ve yakınlığın azaldığını ileri sürmüştür. Düşük benlik saygısında birey benlik saygısını kazanmak için çoğu zaman sosyal destek mekanizmaları olan ailesi, akrabaları ve arkadaş çevresine ihtiyaç duymaktadır fakat düşük benlik saygısına sahip bireyler reddedilmeye karşı çok hassas olmalarından dolayı kendilerini sosyal ortamdan çekmeye ve yakın ilişki kurduğu sosyal çevresi ile ilişkisini azaltmaya yatkındırlar. Bu sebeple düşük benlik saygısı bireyin yakın ilişkilerden sağladığı bağlanma, sosyal destek ve doyum ihtiyacının karşılanamamasına sebep olmaktadır (Orth ve ark., 2009). Bu eksiklik huzurevlerinde yaşayan yaşlılarda daha sık görülmektedir. Nitekim Cavlak ve ark. (2001) yaşlılıkta fiziksel, sosyal psikolojik yönden güçlükler yaşandığı, özellikle huzurevinde daha çok yaşandığını belirtmiştir.

Genel olarak huzurevi yaşamına olan bakış açısı kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Dışa dönük kişilik yapısı olan bireyler için eğer kendi çevresinde yalnızlaşma sürecine girdiyse oldukça tatmin edici bir süreçken içe dönük kişilik yapısına sahip genelde kendi ile vakit geçirmekten hoşlanan bireyler içinde bir o kadar zor bir süreçtir. Bununla birlikte uyum ve esneklik becerisi düşük, kendi

düzeni dışına çıkmak istemeyen bireyler içinde huzurevi yaşamı oldukça sancılı bir süreç haline gelmektedir. Bu durumda genellikle yaşlının deneyimlediği duygular soyutlanmışlık, değersizlik, kendi olma ve çevre üzerinde kontrol kurabilme zorluğudur (Giray ve ark., 2008) çünkü huzurevi çoğu yaşlı için sevdiklerinden ayrı kaldıkları, hiç bilmedikleri yeni bir alanda hiç tanımadığı birçok insan ile bir arada yaşamak durumunda kaldığı bir belirsizliklerle dolu bir ortamdır. Bu durumda birey stresli bir yaşam olayıyla karşı karşıya gelmekte ve bunun sonucu olarak benlik saygısında düşüş gerçekleşmektedir. Köstek (2015: 40) benlik saygısının düşmesi sonucu ortaya çıkan durumları; “kendini eleştirme, girişimlerin sonuçlarına yönelik olumsuz beklentiler, artmış endişe ve korku, yetersizlik veya ümitsizlik duyguları, kendini kötüleyen duygu ve davranışlar, öz-bakım yetersizliği, bir işin devamını getirememe, başkalarına ve kendilerine güvenmeme, olumlu eleştirileri kabul edememe, kendine zarar verme davranışları, ambivalans (zıt) duygular yaşama, kendi hakkında mantıksız katı standartlar, gerçek güç ve kabiliyetleri küçümseme, gerçek veya hayali başarısızlıkla ilgili ön yargı, utanç ve suçluluk duyguları, kendine değer vermeme, kendilerine ait kararlarının olmaması, sürekli diğer insanların kararlarına göre yaşama ve risk almama” olarak belirtmiştir.

Benlik saygısının düşmesi sonucu bireyde ortaya çıkan bu olumsuzlukların giderilip bireyin benlik saygısının artırılması yaşlı bireyin sosyal uyumunun artmasını ve yaşadığı kurumda daha huzurlu olmasını sağlayacaktır. Huzur ve mutluluk gibi duygular ise bireyin iç dünyası ve dış dünyası ile olan ilişkilerinin uyum içerisinde olduğunun göstergesidir (Cüceloğlu, 2001).

Pandemi sürecinde 65 yaş üstü bireylerin yaşadığı benlik saygısı duygusu huzur evlerinde yaşayan bireylerle benzerlik göstermektedir. Benlik saygısı düşük olan kişinin kendini güçsüz ve yetersiz hissettiği, benlik saygısının hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki yaşlı insanlar arasında en sık görülen rahatsızlık olan depresyon için bir risk faktörü olarak işlev gördüğünü belirtmiştir. Yaşlılar arasında depresyon ve intihar olasılığını artırabilmesinin yanı sıra birçok ruhsal rahatsızlıklara sebep olduğunu belirtmiştir.

Benlik Saygısı Ruh sağlığı alanında, benliğe yönelik olumlu bir tutum, sağlıklı psikolojinin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir (Neff, 2003). Sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılan benlik ve benlik saygısı kavramlarını ayırmak

önemlidir. Benlik kavramı, isim, ırk, kişinin zevkleri, inançlar, değerler, boy ve kilo gibi benlik hakkında bilinen her şeydir. Buna karşılık benlik saygısı beceriler, yetenekler ve sosyal ilişkiler hakkındaki kişisel inançlarla ilgilidir. Benlik saygısı, insanların kendileriyle ilgili düşündükleri ve bunları değerlendirdikleri zaman yaşadıkları duygusal tepkilerdir (Cast ve Burke, 2002). Yani benlik kavramıyla karşılaştırıldığında, benlik saygısı benlik hakkında hissedilen duygu olarak kabul edilir (Baron ve Byrne, 2000).

Benlik saygısı genel olarak bireyin kendi ile uyum içinde olması, düşünce, duygularına önem vermesi, kendini yeterli, başarılı görmesi, kendini olduğu gibi kabul etmesi, kendine güven duyması gibi bireyin benliğine yönelik olumlu duygular olarak tanımlanmaktadır. Benlik saygısına ilişkin tanımlara bakıldığında benlik saygısına dair farklılıklar görülmektedir. Kimi araştırmacı benlik saygısının bireyin kendine yönelik değerlendirmesi ile oluştuğunu, kimisi benlik saygısının bireye başkaları tarafından yapılan değerlendirmeler sonucunda oluştuğunu, kimisi ise benlik saygısının hem kendisinin hem başkalarının değerlendirmelerinin harmanlanması sonucunda oluştuğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte benlik saygısının aile, kültür, çevresel faktörlerden etkilendiği, buna göre şekillendiği ve bireyde sürekli gelişmekte olan bir kavram olduğu vurgulanmaktadır.

Cooley (1902) benlik saygısının başkalarının fenomenolojik bakış açısına göre kendimizi algıladığımız “ayna benlik” kavramından kaynaklandığını belirtmiştir. Bu kavrama göre birey kendini başkasının düşünceleri, bakış açısına göre algılar ve kendisine yönelik düşünceleri ve hisleri de buna göre şekillenir. Rosenberg (1965) ise benlik saygısını kişinin kişisel değerinin ve itibarının genel bir değerlendirmesi olarak tanımlamış ve yüksek benlik saygısının bireyin kendine saygı duyması ve kendini değerli bir insan olarak görmesi olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu durumun diğerlerinden üstün olduğunu düşünmek ve bu sebeple bireyin üstünlüğünü koruyacağını düşündüğü davranışlar konusunda kalıplar geliştirmek ile bağlantısı olmadığını belirtmiştir.

Coopersmith (1967) benlik saygısını bireyin kendisi ile ilgili ne ölçüde yetenekli, önemli, başarılı ve değerli olduğuna dair yaptığı ve inandığı değerlendirme olarak tanımlamış, James (1980) benlik saygısına yönelik olan değerlendirmelerin bizim önem verdiğimiz konular üzerine olduğunu, değer

vermediğimiz konuların benlik saygımıza etki etmediğini belirtmiştir. Bu konuda futbola ilgi duyan ve akademik başarıyı önemsemeyen birinin futbolda başarılı olduğunda benlik saygısı arttığını fakat aynı birey için okul başarısı veya başarısızlığının benlik saygısı üzerinde etkisi olmadığını örnek olarak göstermiştir. Maruyama ve ark. (1981) de benlik saygısını, bireyin kendine karşı olumlu duygular beslemesi olarak tanımlamış ve benlik saygısının bireyde çeşitli durumlara göre de değişebileceğini ifade etmiştir. Cotton (1985) ise benlik saygısını kendi yeteneklerimiz ile başkasının yeteneklerini karşılaştırılması sonucunda ortaya çıktığını belirtmiştir. Buna karşın Terakye (1989) benlik saygısını bireyin kendisini olduğu gibi kabul etmesi ve hata yaptığında da kendini değerli görebilmesi olarak belirtmiştir. Mruk (2006) ise benlik saygısının bireyin toplum içerisinde başarılı olma ve etkili davranabilmesi, saygıyı hak ettiğine inanması ve değerli hissetmesi ile bağlantılı olduğunu belirtmiştir.

Brown ve Marshall (2006) benlik saygısının sürekli benlik saygısı, durumsal benlik saygısı, etki alanına özgü benlik saygısı şeklinde üç çeşidi olduğunu belirtmiştir. Buna göre sürekli benlik saygısı koşullar ne olursa olsun değişmeyen bireyin kendine duyduğu özgüveni ifade etmektedir. Durumsal benlik saygısı ise koşullara göre farklılık gösteren benlik saygısını ifade etmektedir. Birey karşılaştığı durumlar sonrasında ortaya çıkan duygusal tepkisine göre benlik değerini şekillendirmektedir. Etki alanına özgü benlik saygısında da bireyin benlik saygısı düzeyi çeşitli alanlara göre farklılık göstermektedir. Yani etki alanına özgü benlik saygısı görüşünü onaylayanlar, insanların farklı alanlarda farklı seviyelerde benlik saygısı olabileceği fikrini savunmaktadır. Örneğin sporla ilgilenen ve bu alanda başarılı olan birinin benlik saygısı spor konusunda yüksek olabilir. Aynı şekilde eğitiminde çabalayan ama başarısız olan bireyin de akademik alanda benlik saygısı düşük olabilir. Yani bu görüşe göre bireyin yetenekli veya başarılı olduğu alanlara göre benlik saygısı değişkenlik gösterebilir.

Kernis ve Waschull (1995) benlik saygısında başarı kriterlerinde değişim veya ilişkilerdeki etkileşimler gibi sebeplerle değerli olma ve değersizlik hissi arasında dalgalanmalar olabileceğini belirtmiştir. Diğer taraftan Sedikides ve Gregg (2003) benlik saygısının bireyin hayatının bir bölümü ile veya geneli ile bağlantılı olduğunu belirtmiştir. Bu durum için, hayatının bir bölümüne ilişkin

olarak bireyin başarılı bir yazar olmasından kaynaklanan benlik saygısını, hayatının geneli için ise karakterinden çok memnun olmasından kaynaklanan benlik saygısını örnek vermiştir.

Yaşlılık, yaşlının içinde bulunduğu koşullar ve bakış açısına göre her bireyin farklı şekilde deneyimlediği bir dönemdir. Psikolojik, fiziksel ve sosyal problemlerin yoğun yaşanması, üretkenlikten tüketime geçilmesi dolayısı ile kendini bağımlı hissetmesi gibi nedenlerden ötürü birçok yaşlının benlik saygında düşüş gerçekleşmekte ve yaşlılığa uyum zorlaşmaktadır. Bu durumun tersi olarak bazı yaşlılar yaşlılığı birçok deneyime sahip oldukları ve yaşadıklarından ders alarak olgunlaştıkları bir dönem olarak görmektedir. Bu dönemde deneyimlerinden faydalanılan, emeklilik süreci ile ortaya çıkan boş zamanı hobiler ve sosyal aktiviteler gibi faydalı etkinlikler ile dolduran yaşlılar benlik saygılarını korumakta ve yaşlılığa daha kolay uyum sağlamaktadır.

Robins ve ark. (2002) benlik saygısının ergenlik döneminde düştüğünü yetişkinlikte arttığını yaşlılıkta tekrar düşüşe geçtiğini, yetişkinlikteki artışın 60 yaşında en üst seviyeye geldikten sonra düşmeye başladığını belirtmiştir. Şahin ve Yalçın (2003) yaşlandıkça yaşlının birçok psikososyal değişim ile karşılaştığını ileri sürmüştür. Bu değişiklikleri; toplumdaki etkinliğin, yakın ilişkilerin, cinsel aktivitelerin, sosyal yaşama katılımın azalması, sevilen insanların kaybı, yardım eden rolünden yardım edilen rolüne geçiş olarak belirtmiştir. Robins ve ark. (2002) ise bu değişimleri; sağlık sorunları, sosyoekonomik statüde düşüş, eş kaybı, sosyal destek kaybı ve emekliliğin ardından elde edilen başarı deneyimlerinin azalması olarak ifade etmiştir. Aslında bu olumsuz değişimlerin her biri yaşlılıkta ortaya çıkan düşük benlik saygısının da sebeplerini oluşturmakta ve birçok araştırmacı tarafından benzer sebepler ifade edilmektedir. Örneğin Robins ve Trzesniewski (2005) yaşlılıkta bu düşüşe sebep olan durumların emeklilik veya eşlerden birinin ölümü gibi durumlarda ortaya çıkan rol kaybı, sağlık problemleri nedeni ile fiziksel işlevin azalması ve sosyoekonomik statüdeki düşüş olduğunu belirtmişlerdir. Bunlara ek olarak yaşlının sık hata yapma ve yetersiz olma önyargılarını kabullenmesine rağmen pozitif imaj çizerek değerini koruma çabasının da benlik saygısının düşüşüne sebep olduğunu ifade etmişlerdir. Huycke (2014) ise eş veya yakın arkadaşların kaybı, sağlığın bozulması, gençliğin yitirilmesi, yaşam üzerindeki kontrolün

azalması, aile ve toplumdaki rollerin kaybı ve mali kaynakların azalmasının, yaşlı erişkinlerde düşük benlik saygısına katkıda bulunabilecek faktörler olduğunu belirtmiştir. Richmond ve Guindon (2010), yaşlı erişkinlerde düşük benlik saygısının üç ana sebep ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilki sağlık problemleridir. İkincisi emeklilik veya işten çıkarılma sebebi ile meydana gelen sosyal kimlik kaybı ve finansal kayıptır. Üçüncü sebep ise bireyin eş, çocuk kaybı gibi nedenler ile kendi yaşam alanından alınıp huzurevi veya bakım evine yerleştirilmesidir. Richmond ve Guindon'a göre düşük benlik saygısına sebep olan bu durumlar aynı zamanda depresyon içinde risk faktörü oluşturmaktadır.

Robins ve Trzesniewski (2005) yaşlılıkta benlik saygısındaki düşüşün sebebinin bu bireylerin yaşamlarındaki ani ve köklü değişimlerden kaynaklandığını ileri sürmüştür, bu ani ve köklü değişim için yaşlı birey yeterince olgun değilse benlik saygısında düşüş meydana geldiğini belirtmiştir. Robins ve Trzesniewski'e göre emeklilik ve torun sahibi olmak gibi durumlarda bazı bireylerin benlik saygısı artarken bazılarının ise benlik saygısı azalmaktadır. Benzer olarak Erikson da yaşlılıkta bireyin benlik saygısının değişkenlik gösterebileceğini belirtmiştir. Erikson (1985) yaşlandıkça bireylerin geçmiş başarı ve deneyimlerini değerlendirdikleri bunun sonucunda bazı bireylerde benlik saygısında artış bazılarında düşme gerçekleştiğini ileri sürmüştür. Erikson (1963) yaşlılığı, önceki yaşamlarında bir tutarlılık ve anlam duygusu aramaya zorlayan bir yansıma dönemi olarak değerlendirmiştir. Olumsuz bir değerlendirmenin kişiyi yaşamı hakkında anlamsızlık hissi ile bırakabileceğini belirtmiştir.

D. 65 Yaş ve Üzeri Bireylerin Sosyal Benlik Sunumu

Bir sistem olan toplum, içinde yer alan parçaları birbiriyle etkileşimli olan dinamik bir yapıdır. Toplumun en alt sistemi olan bireyin sistem içerisinde yer alan dinamik ilişkileri ve etkileşimleri sosyal işlevselliği için büyük önem taşımaktadır (Duyan, 2017).

Sosyal etkileşim, bireylerin sosyal karşılaşmalar sırasında birbirlerini karşılıklı olarak etkilediği bir süreçtir. Bu süreç, genellikle belirli bir süre zarfında bireylerin fiziksel olarak yüz yüze görüştüğü karşılaşmaları ifade etmektedir. Ancak günümüzde, sosyal karşılaşmalar yalnızca yüz yüze değil,

mesajlaşma, görüntülü arama, sosyal medya üzerinden iletişim kurma şeklinde teknoloji aracılı bir şekilde de gerçekleşmektedir (Little, 2018).

Gerek geleneksel gerek çağdaş benlik kuramları, benliğin oluşumunda ve gelişiminde sosyal ilişkilerin ve sosyal etkileşimin önemine dikkat çekmektedir (Baldwin,1895; Cooley,1902; Mead,1934). Benliğin sosyal olarak inşa edildiği fikri ilk olarak sembolik etkileşimciler tarafından ele alınmıştır. Bu ekolde yer alan kuramcılara göre benliğin oluşumu ve sürdürülmesi açısından sosyal etkileşim o kadar önemlidir ki başkaları ile etkileşim olmaması durumunda bireyin kendisi hakkında bir görüşü bile olmayacaktır (Swann & Bosson, 2010: 610).

Sembolik etkileşimcilik kuramına göre birey doğduğunda benlik hissi bulunmamaktadır. Birey, başkaları ile etkileşim içine girip başkalarının kendisine yönelik tepkilerini gözlemledikçe kendi kişisel bakış açısı dışında başka bakış açılarının da var olduğunu öğrenir. Zamanla bu dıştan gelen bakış açısını benimseyerek, kendisine dışarıdan bakmaya, kendisini başkalarının gözünden görmeye başlar. Böylece başkalarının kendisini değerlendirmesi gibi kendisine dışarıdan bakarak kendi kendini değerlendirir. Değerlendirme ölçütü olarak da başkaları ile etkileşimi sırasında içselleştirdiği değerleri almaktadır (Carver, 2012: 51).

Sembolik etkileşimcilik ekolünün kurucusu sayılan Mead, benliğin sosyal etkileşim için bir önkoşul olmadığını, aksine sosyal etkileşimin benliğin ortaya çıkışında bir önkoşul olduğunu ve benliğin sosyal etkileşimlerin bir ürünü olduğunu ifade etmektedir (Mead, 1972:222). Birey kendini ancak hem kendisinin hem de başkalarının yer aldığı deneyimler ve davranışlar bağlamında, sosyal çevre içerisinde, başkalarının kendisine yönelik tutumlarını algılayarak anlayabilmektedir (Mead, 1972:138-140). Birey, benliğini sosyal çevrede oynadığı roller yoluyla oluşturmaktadır. Kendini başkasının yerine koyarak, farklı rollere girerek başkalarının vereceği tepkileri öngörmekte, başkalarının bakış açısını öğrenmekte ve kendine dışarıdan bakabilmektedir. Bu yeti, benlik ve bireysel farkındalığın gelişimi açısından hayati önem taşımaktadır (Aboulafia, 2016).

Kuramın önde gelenlerinden Cooley ise “ayna benlik” kavramı ile Mead’in benlik ve sembolik etkileşim çalışmalarını etkileyen bir isimdir. Cooley’nin ayna benlik yaklaşımına göre, başkalarının bireye ilişkin görüşleri bireyin benlik imajını inşa eder, değiştirir ve muhafaza eder. Bireyin kendini nasıl gördüğü ile başkalarının bireyi nasıl gördüğü arasında bir etkileşim vardır. Birey kim olduğunu bu etkileşimler aracılığıyla öğrenmekte, benliğini bu etkileşimler aracılığıyla oluşturmaktadır. Birey başkalarından gelen değerlendirmeler ışığında benliğini, değerini ve davranışlarını değerlendirebilmektedir (Fiske & Macrae, 2012:334). Kuram, benliğin tek başına inşa edilmediğinin altını çizerek sosyal etkileşimlerin benlik oluşumundaki önemini göstermektedir.

Kurama “sembolik etkileşimcilik” adını veren Blumer’e göre bireyin varlıklara yönelik davranışları, varlıklara atfettiği anlama bağlıdır. Bu anlamlar, bireyin başkaları ile sosyal etkileşimi sonucunda ortaya çıkmakta ve bireyin sosyal dünyasını oluşturan varlıkları anlamlandırmak ve ele almak için başvurduğu yorumlama sürecine göre oluşup değişebilmektedir (Snow, 2001:367). Birey, yalnızca doğuştan gelen özellikleri ile sosyal dünyada var olan nesnelere değildir. Aksine birey, sosyal etkileşim sonucunda başkalarının kendisine yönelik eylemleri ve uyumları neticesinde anlam kazanan bir varlıktır (Charmaz & Rosenfeld, 2006:125-126). Blumer’e göre insan grupları yine insanlar tarafından yaratılmaktadır ve bir toplumu tanımlayan şey bu gruplar arasındaki eylemlerdir. İnsanlar arasındaki sosyal etkileşim toplumu meydana getirmektedir (Low, 2008).

“Kendilik psikolojisi” ekolünün kurucusu Heinz Kohut da benlik açısından sosyal ilişkilerin önemini vurgulamaktadır. Klasik psikanalitik yaklaşım, cinsellik ve saldırganlık dürtülerine odaklanırken, Kohut psikolojik rahatsızlıklarda bireyin anne-babasıyla olan ilişkisine ve toplum içindeki yerine odaklanılması gerektiğini söyleyerek Freud’un temel görüşlerinden ayrılmış; yaklaşıma yeni bir bakış açısı getirmiştir (Rabstejnek, 2015:1). Kohut’a göre kendilik (self), benliğin bir parçası olup kendiliğin gelişimi için bireyin “kendilik nesnelere” ihtiyacı vardır. “Kendilik nesnelere”, benliğin bir uzantısı olarak görülen, anne-baba gibi birey için önemli taşıyan kişilerdir. Bireyin sağlıklı bir benlik geliştirebilmesi için “kendilik nesnelere” yoluyla, başkaları ile etkileşimde bulunması gerekmektedir (Ertürk, 2017:125-126; Rabstejnek, 2015:1-2).

Benliği sosyal etkileşim içinde ele alan kuramlara yer verildikten sonra sosyal etkileşim ve benlik ilişkisine genel hatlarıyla bakıldığında sosyal etkileşimin benliği üç yolla şekillendirdiği görölmektedir. Birey öncelikle kim olduğunu sosyal bir yapı içinde, başkaları ile iletişim sırasında öğrenir. Başkalarının düşünceleri, değerleri, duygularına ve sosyal rollere maruz kalarak bunları içselleştirir. Kendisi için önemli kişilerle olan etkileşimi içinde edindiği bu benlik yönlerini, kendi düşüncelerinin kaçınılmaz, doğal bir sonucuymuş gibi benimser.

İkinci olarak, birey kendini tanımak, değerlendirmek, benliğini sürdürmek ve düzene sokmak için başkalarının bilgisine, geribildirimine ve yorumlarına ihtiyaç duymaktadır. Sosyal etkileşim, bireye bu değerlendirmede bir dayanak sağlamaktadır. Bu tür bir kişilerarası etki, sembolik etkileşim (Cooley,1902; Mead,1934), sosyal karşılaştırma (Festinger, 1954), benlik sunumu (Tedeschi, 1981) ve kendini doğrulama (Swann, 1983) üzerine yapılan çalışmalarda da örnek olarak gösterilmektedir. Bu çalışmaların ortak özelliği başkalarının gerçek, algılanan ya da hayali tepkileriyle benliğin nasıl şekillendiği üzerinde durmasıdır.

Son olarak, birey benliğe ilişkin bilgilerin yanı sıra etrafındaki yakın kişilerin zihinsel tasvirlerini hafızasına aldığında kişinin kişiler arası ilişkilerinin kendisi, benliğinin bir parçası olur. Örneğin, yakın ilişki içinde bulunduğu eşi, bireyin yalnızca dışında değil; beyninin içinde de yer alır, benliğinin bir uzantısı gibi hissedilir (Markus & Cross, 1990:576-608). Kısaca, sosyal ilişkiler benliğin oluşması için hayati önem taşımakta ve benlik kavramının merkezinde yer almaktadır.

Sosyal Benlik Sunumu “bir kişinin temel gereksinimlerini karşılaması için gerekli görevleri ve aktiviteleri yerine getirebilmesi ve toplumun belirli bir alt kültürü tarafından yerine getirilmesi beklenen önemli sosyal rollerini gerçekleştirebilme yeteneği” olarak tanımlanmaktadır (Duyan, 2010: 13). Sistemin varlığının sürmesi sistemi oluşturan parçaların her birinin işlevini yerine getirmesi ile mümkün olmaktadır. Buna paralel olarak sosyal benlik sunumu kavramı açısından da bireyin işlevini yerine getirmesi sosyal rollerini icra etmesi ile mümkün olmaktadır (Duyan, 2010) çünkü bireyin çevresi ile olan etkileşiminde toplumsal statünün gerektirdiği rol beklentisine göre davranış sergilemesi beklenmektedir.

Goffman (2009) “Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu” adlı çalışmasında sosyal hayatı bir tiyatroya benzetmiş, bireyin performansını sergilerken diğerlerinin beğenisini arzuladığını bu sebeple onların onayladığı role bürünmeyi istediğini belirtmiştir. Bununla birlikte bireyin mevcut performansı onaylandığında bu rolü sürdürmek istediğini, beğenilmediğinde ise değiştirmek istediğini ileri sürmüştür. Bireyin toplumla uyumlu olma yöneliminin nedeni başkaları tarafından sevilme, kabullenilme ve saygı duyulma isteğidir. Sosyal ortamdan alınan geribildirimler bireyin kendini tanıyarak kimliğini oluşturmasını sağlamaktadır. Alınan geribildirimlerin olumlu olması benlik saygısını güçlendirirken, olumsuz geribildirimler bireyin aşağılık duygusuna kapılmasına neden olmaktadır.

Yaşlılık döneminde birey, benlik saygısının düşmesine sebep olan birçok olumsuzluk durum ile karşılaşmaktadır. Bu dönemde birey bedeninde, performansında, alıştığı sosyal ilişkilerinde, rollerinde birçok kayıp ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu kayıpların getirdiği ümitsizlik ve depresyon ile baş etmenin en etkili yolu uyum sağlamak ile mümkündür. Uyum sağlamak benlik saygısının artmasıyla mümkündür. Benlik saygısının artmasında bireyin çevresinden aldığı sosyal desteğin etkisi çok fazladır (Terakye, 1989). Sosyal destek sistemlerinden alınan olumlu geribildirimler ile birey kendisini sevilen, önemli ve saygıdeğer olarak algılamaktadır (Danışman-Gökler ve Aydın, 2011).

Yaşlılık döneminin getirdiği değişimlerin kabullenilmesi ve sorunların üstesinden gelinmesini sağlayan sosyal destek sistemi bireyin sosyal benlik sunumunda da önemli bir yer tutmaktadır (Kurt, 2008). Yaşlılık dönemindeki sosyal destek sisteminin güçlendirilmesi huzurevinde yaşamını sürdüren yaşlı bireyler için daha önemlidir. Bunun sebebi ise huzurevinde yaşamını sürdüren yaşlı bireylerde sosyal ilişkilerin azaldığının daha sık gözlemlenmesidir (Şahin ve Yalçın, 2003).

Yaş ilerledikçe yaşlı bireylerin aile üyeleri ve sosyal çevresiyle olan bağlantıları azalmaya başlamakta (Passer ve ark., 2009) ve sosyal statü, bağımsızlık düzeyi, sağlık, sosyal hayat, sosyal ilişkiler, günlük ve sosyal aktivitelerde gerilemeler yaşanmaktadır. Ayrıca yaşlı bireyler yaşlandıkça rollerinin bir kısmını kaybetmektedir (M.S.Corey ve G. Corey, 2006). Yaşlı bireyler, çocuklarının ve çevresinin onların nasihatlerine ve yardımına ihtiyacı

olmadığını, sosyal çevresi içindeki konumunu kaybettiklerini düşünmektedirler (Jacobs ve ark., 2006). Bu noktada sosyal grup çalışması, yaşlı kişilere hem kaybolan rollerle baş etmesi hem de yeni sahip olunmuş rollere uyum sağlamaları konusunda yardımcı olmada çok önemli bir role sahiptir (M.S. Corey ve G. Corey, 2006). Yaşlıların yalnızlık, izolasyon gibi olumsuz duygularının üstesinden gelmesinin en etkili yolu sosyal çalışmalara hız vermektir. (Lee ve Ayón, 2005). Bazen bireyin karşılaştığı kendinden veya çevresinden kaynaklanan zorluklar, bireyin sosyal benlik sunumunun bozulmasına sebep olmaktadır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar bireyin zayıflığının giderilmesi, tekrar eski gücüne kavuşmasını sağlamaktadır (Verma, 2010).

E. Yaşlı Ayrımcılığı

Bireyin sadece yaşlı olması sebebi ile maruz kaldığı kalıplaşmış ve ayrımcı tutumlar yaşlı ayrımcılığı olarak tanımlanmaktadır (Butler, 1969). Yaşlanmanın ardından yaşlı birey çevresi tarafından engelli, bakıma muhtaç, güçsüz, yoksul, aciz, üzgün, yalnız, hasta ve bağımlı gibi terimler ile etiketlenmektedir (McGuire ve ark., 2008). Toplum tarafından artık üretkenlikleri biten sürekli artan sağlık problemlerine sahip bağımlı bireyler olarak görünmelerinden dolayı çoğu zaman yaşlı birey çevresi tarafından yük olarak algılanabilmektedir (Gething ve ark., 2004). Bu faktörler, gençlerin yaşlı bireyler ile aynı evde yaşamayı ve yaşlı bireylerin sorumluluklarını taşımayı istememelerine ve böylece yaşlı bireyleri ikinci plana itmelerine (Vefikuluçay, 2008) sebebiyet vermektedir. Böylece yaşlıların ihtiyaçlarına cevap vermeleri zorlaşmaktadır (Sum ve ark., 2016).

Yaşlılığa bakış açısı çevrenin pozitif veya negatif davranışları ile de oldukça bağlantılıdır. Çevreden alınan geri bildirimler doğrultusunda düşünce kalıpları oluşur. Önyargılar ve basmakalıp olumsuz düşünceler bilgi, değer ve inançları etkileyerek gençlerin yaşlılara karşıda negatif davranışlar sergilemesine sebep olmaktadır (Klein, 2005). Bu çarpık düşünce kalıpları ve önyargılar yaşlı bireylerin toplumla bütünleşmelerine, sosyal refah hizmetlerinden yararlanmalarına engel olmakta ve yaşlılık deneyimlerinin olumsuz algılanmasına sebep olmaktadır (Buz, 2015). Yaşlıların toplumla bütünleşmesinin sağlanması için ise yaşlılara ve yaşlılık dönemine ilişkin yanlış kabullerin ve önyargıların düzelmesi gerekmektedir (Buz, 2015). Tersisi durumda olumsuz etkilenen sadece

yaşlılar değil geleceğin yaşlıları olan gençlerde olacaktır. Düşünce, bireyi algılayışı, bu algı kişiye olan davranışları, sergilenen davranışlar ise bireyin kendine bakış açısını şekillendirir (Blau, 1973). Yani birey diğer insanları kendi perspektifinden yorumladığından dolayı yaşlandığında herkesin kendi hakkında onun düşündüğü gibi düşünceğini veya davranacağını varsayar. Böylelikle bireyde yaşlanma korkusu ortaya çıkar (Klein ve ark., 2005). Yaşlanma korkusu bireyin yaşlılık döneminde yaşlılığın olumlu getirilerini görmesini engeller (Sum ve ark., 2016). Bu durum bireyin benlik saygısının düşmesine ve sosyal uyumunun azalmasına sebep olur.

Yaşlılara pasif, bağımlı bir rol verilmektedir (Rodin ve Langer, 1980). Genel olarak yaşlı bireylerin yalnız yaşamayı sevdikleri ve sosyal çevreden uzak olmayı seçtiklerine inanılmaktadır. Eğer yaşlı bireyler tek başına sokağa çıkarsa, düğüne, alışverişe gitmek gibi aktiviteleri yaparsa hoş karşılanmamaktadır (Imamoğlu, E. O., Imamoğlu, V., 1992). Bununla birlikte yaşlıdan hoşgörülü, anlayışlı, sabırlı ve sevecen olmaları beklenmekte aksi durumda yaşına uygun davranışlar sergilemediği düşünülmektedir. Bireyin karakteri göz ardı edilerek yaşlılıktaki role göre davranması yani bir anda istenilen rollere girmesi beklenir. Yaşın ilerlemesiyle bir anda bireyin artık köşeye çekilmesi, daha sakin sabırlı davranması ve daha yaşına uygun giysiler giymesi gerektiği düşünülür. Bu gibi yaşlılara yönelik ön yargılar ve tutumlar birçok alanda görülür. Gençlik, dinamiklik, üretkenlik kavramları reklam filmlerinden başlayarak eğitime, yönetim gibi her alanda vurgulanmaktadır (Erdemir ve ark., 2002). Sosyal yaşantıda yaşın ilerlemesi espri konusu olmakta, televizyon programlarında yaşlılara negatif bir imaj çizilmekte ve yaşlılar için küçümseyici bir dil kullanılmaktadır. Bununla birlikte iş isteyen yaşlı bireyler performansının düşük olacağı ve yenilikleri kavrayamayacağı önyargısı ile istihdam edilmemekte veya çalışıyorsa yerine genç bir çalışan tercih edilmekte, istihdam edilirse de genç çalışanlara göre daha düşük ücretle işe alınmaktadır (Akdemir, 2007). Ekonomik verimlilik ve üretkenlik açısından bu şekilde değerlendirilmek yaşlıların değersiz hissetmesine neden olmaktadır (Çilingiroğlu ve ark., 2004).

Yaşlılara yönelik ayrımcı tutum iletişimde de görülmektedir. Araştırmacılar tarafından yaşlı bireylerle kurulan iletişime yönelik aşırı uyumlu olma veya bebek konuşması olarak iki ana olumsuz iletişim türü tanımlanmıştır. Aşırı uyumlu

olmada genç insanlar yaşlılara karşı aşırı derecede kibar olmaya çalışarak iletişime geçerler. Genellikle duymayacaklarını düşünerek yüksek sesle veya yavaş konuşurlar. Bebek konuşmasında ise genç bireyler yaşlı ile iletişime geçerken ses tonlarını abartırlar, ince sesle ve basit cümlelerle konuşurlar. Bu konuşma türü çoğu yaşlı tarafından saygısız, küçümseyici ve küçük düşürücü olarak değerlendirilmektedir (Giles ve ark., 1994). Bu olumsuz tutumlar sonucu yalnızlaşıp içe kapanan yaşlı bireyin zamanla psikolojisi de olumsuz etkilenmektedir. Bu tutumlar fiziksel ölüme neden olan psikolojik ölümün yaşanmasına zemin hazırlanmaktadır (Oğuzhanoglu ve Özdel, 2005).

III. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın amacı ve soruları göz önünde bulundurularak araştırmanın hangi desenle yürütüldüğü, araştırma alanının ne olduğu, araştırma katılımcıların kimler olduğu, araştırmacının nasıl bir rolü olduğu, verilerin hangi tekniklerle toplanıp analiz edildiği, bu verilerin inandırıcılığı açısından hangi stratejilerin kullanıldığı ve son olarak araştırma etiği konusunda hangi hususlara dikkat edildiği ve uygulandığı bilgileri yer almaktadır.

A. Araştırmanın Deseni

Pandemi sürecinde yaş ayrımcılığının yaşlı bireylerde yarattığı sosyal benlik algısı ve sonuçlarının incelenmesi amaçlandığı bu araştırma nitel yöntemi fenomenoloji deseniyle yürütülmüştür. Nitel araştırmalar, inceleme konusu olan olguların içerik ve bağlamsal zenginliklerine ulaşılabilirdiği doğal ve gerçek ortamları kapsamında bütüncül bir anlayışla ele alınmasına imkân sunmaktadır (Taylor vd., 2016; Yin, 2016). Nitel araştırmalarda sebep ve sonuç ilişkilerini belirlemek, ele alınan belirli niteliklerin bir evrendeki dağılımını öngörmek veya açıklamak yerine, insanlar açısından bir olgunun nasıl bir anlam ifade ettiğini ortaya koyma çabasının söz konusu olabilmektedir. Bu anlamda nitel araştırmacılar, insanların deneyimlerini nasıl yorumladıklarını, kendi dünya görüşlerini bu çerçevede nasıl yapılandırdıklarını ve deneyimlerine nasıl bir anlam atfettiklerini anlamakla ilgilenmektedirler (Merriam ve Tisdell, 2016).

B. Çalışma Grubu

Fenomenoloji sezgisel ve düşünsel süreçlerle olguların tezahür eden dış görünüşlerinden fikirlere, kavramlara, yargılara ve anlayışlara yol açan anlamlar arayarak bilinçli deneyim eylemlerinin mahiyeti ve özüne ulaşmayı amaçlar. Bu nedenle, nedensellikleri ortaya koymayan, ilgili deneyimin orijinal dokusu ile

özelliklerini mümkün olduğunca koruyan ve özünün anlaşılmasını sağlayan katılımcıların açıklamaları fenomenolojinin en önemli yapı taşlarından (Moustakas, 1994).

Bu bağlamda ele aldığımız çalışma ile Covid-19 virüsünün neden olduğu pandemi sürecinin yarattığı kısıtlar ve algılar nedeniyle özellikle yaşlı bireylerin (65 yaş üstü) maruz kaldığı dışlanma, yaş ayrımcılığı gibi etkenlerin sonucunda oluşan benlik kaygıları analiz edilmektedir. Benlik sunumunda engellenen veya arzu ettikleri etkileşimlere giremeyen yaşlı bireylerin yaşadığı deneyimler ve bunların sonuçları değerlendirilmektedir. Böylece pandemi sürecinin çok üzerinde durulmayan bir boyutu, yaşlı bireylerin yaşadığı olumsuzlukların psikolojik sonuçları ortaya konmaktadır.

Araştırmanın Evreni 2020-2021 yılında İstanbul İlinde yaşayan 65 yaş üstü yaşlılardan oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise, İstanbul ili Şişli ilçesi Okmeydanı semtinde yaşayan 65 yaş üstü yaşlılardan oluşmaktadır.

Araştırmamızda veri toplama aracı olarak gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşme formları üzerinden örnekleme giren yaşlı bireylerle gerçekleştirilecek yüz yüze görüşmelerden elde edilen veriler kullanılmıştır. Araştırmanın alan çalışması Nisan-Mayıs 2021 tarihleri arasında tamamlanmıştır.

Fenomenolojik araştırmaya dâhil edilecek katılımcı sayısının Yıldırım ve Şimşek (2016) 10'un üzerinde olmaması gerektiğini aktarırken Creswell ve Poth (2018, s. 76) bu sayının 3 ila 15 arasında olabileceğini belirtmektedir. Bu çalışmada, 65 yaş üstü bireylerin pandemi sürecinde yaşamış oldukları yaşlı ayrımcılığını ve benlik kaygılarını inceleyerek yapısını ve anlamını ortaya koyabilmek amacıyla kapsamı ve tekrarı açısından verilerde ulaşılan doyum (Creswell ve Creswell, 2018; Morse, 1995, 2015) dikkate alınarak 18 katılımcı görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların genel özellikleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Çizelge 1. Katılımcıların Tanıtıcı Bilgileri

Katılımcı ID	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Düzeyi	Gelir Düzeyi
K1	Erkek	65	Evli	İlkokul	Orta
K2	Kadın	68	Evli	Lise	Orta
K3	Kadın	67	Evli	İlkokul	Orta
K4	Erkek	69	Evli	Lise	Orta
K5	Kadın	67	Evli	İlkokul	Orta
K6	Kadın	65	Evli	İlkokul	Orta
K7	Erkek	67	Evli	İlkokul	Orta
K8	Erkek	69	Evli	Üniversite	Orta
K9	Erkek	65	Evli	Yüksek Lisans	Orta
K10	Kadın	70	Evli	Okur-Yazar	İyi
K11	Kadın	67	Evli	İlkokul	Orta
K12	Kadın	70	Bekar	İlkokul	Orta
K13	Erkek	75	Evli	İlkokul	Orta
K14	Kadın	65	Evli	İlkokul	İyi
K15	Kadın	72	Bekar	Üniversite	Orta
K16	Erkek	74	Evli	İlkokul	Orta
K17	Erkek	70	Evli	Üniversite	Orta
K18	Erkek	71	Evli	İlkokul	Orta

Tablo 1’de belirtildiği üzere katılımcıların 9’u Erkek 9’u Kadındır. Katılımcıların yaşlarına baktığımızda 65-75 yaş aralığında dağıldığı görülmektedir. Katılımcıların 16’sı Evli 2’si Bekardır. Katılımcıların 11’i İlkokul, 2’si Lise, 3’ü Üniversite, 1’i Yüksek Lisans, 1’i de Okur-Yazar eğitim düzeyindedir. Katılımcıların 16’sı orta gelir düzeyine sahipken 2’si iyi gelir düzeyine sahiptirler.

C. Araştırmacının Rolü

Nitel çalışmalarda araştırmacı, araştırma alanının doğal ortamıyla içi içe olması, katılımcılarla doğrudan görüşme yapması ve inceleme konusu olan olguyu deneyimlemesi onu, araştırmanın ayrılmaz bir parçası haline getirmektedir. Böylece, incelenen olguyla ilgili elde edilen verilerin analiz edilmesi sürecinde kendi bakış açısını ortaya koyabilme imkânı bulunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 44). Öte yandan, fenomenolojik araştırma özelinde düşünüldüğünde, araştırmacının geçmişi, kişisel yaşamı ve bununla ilgili özel öykülerine ilişkin biyografisi inceleme konusu olan olguların anlaşılmasında farklı açıdan kaynaklık edebilir (Van Manen, 1990, s. 71). Bu çalışmanın

araştırmacısı Kırklareli Üniversitesi Felsefe Bölümünden mezun olmuştur. Psikoloji ve akademik alana ilgi duymasından dolayı yüksek lisans eğitimini Psikoloji bölümü üzerinden almaya başlamıştır. Araştırmacının küçüklük dönemine dayanan 65 yaş üstü bireylere karşı psikoloji bilimi bağlamında ilgisi bulunmaktadır. Bu ilgisi ise, yüksek lisans eğitimine başladığı dönemde özellikle de 65 yaş üstü bireyler hakkında yapılan proje ve gelişmelerin artmasıyla birlikte güncel sorunlardan biri olan Covid-19 pandemisinde yaşlı bireylerin maruz kaldıkları yaş ayrımcılığı ile ilgili bir çalışma yürütmesine temel oluşturmuştur. Araştırmacının yüksek lisansın seminer dersinde bu konu üzerinde Prof. Dr. Ali Esgin ile yapmış olduğu fikir alışverişi ardından 65 yaş üstü bireyleri araştırmaya başlamıştır.

Araştırmacı 65 yaş üstü bireyler ile ilgili alanyazın taraması yapmaya başlamış ve bununla ilgili videoları ve haberleri takip edip incelemiştir. Bunun sonucunda, nitel bir yaklaşımla incelediği araştırmaların kısıtlı olduğunu tespit etmiştir.

Araştırmacı, çalışmayı fenomenolojik desenle uyumlu bir şekilde yürütülmesi maksadıyla araştırmanın tüm aşamalarında Prof. Dr. Ali Esgin tarafından yönlendirilmiştir. Araştırma süreci boyunca, araştırmacı, 65 yaş üstü bireylerin Covid-19 pandemisi ilgili algıları, duyguları, bakış açılarına ve yaşantılarını tanımlamaya ve ortaya koymayı hedeflemiştir. Ayrıca, böyle bir çalışma yürüterek, Psikoloji Anabilim Dalına ilişkin ayrıntılı bir anlayış ve bir örnek ortaya koyarak bilimsel alanyazına katkıda bulunulmasını, otoritelere fikir verilmesini amaçlamıştır.

D. Veri Toplama Aracı

Nitel araştırmanın en önemli yönlerinden ve onu nicel araştırmalardan ayırtıran özelliklerinden biri, veri toplamının belirli bir anket aracı veya bir dizi değişkenle sınırlı olmamasıdır (Silverman ve Marvasti, 2008). Nitel bir tasarımla yürütülen çalışmalarda, araştırmacılar genellikle tek bir veri kaynağı temel almak yerine görüşmeler, gözlemler, belgeler ve görsel-işitsel bilgiler gibi çeşitli yollarla veri toplamaktadır (Creswell ve Creswell, 2018). Fenomenolojik araştırmalar özelinde düşünüldüğünde ise, görüşmeler ve gözlemlerin yanı sıra, alanyazın, yazar biyografisi, tutulan günlükler inceleme konusu olan olgunun

anlaşılması açısından veri kaynağı olarak değerlendirilebilir (Van Manen, 1990). Bu çalışmada verilerin elde edilmesinde araştırmacı yarı yapılandırılmış görüşmelerden, belge incelemesinden ve tez günlüğünden yararlanmıştır.

1. Görüşme

Fenomenolojik araştırmalarda en temel başvuru veri toplama aracı görüşmelerdir (Moustakas, 1994, s. 93; Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 71). Bu araştırma deseninde gerçekleştirilen görüşmelerde resmi olmayan, etkileşimli bir süreci içermesiyle birlikte açık uçlu yorum ve sorular kullanılmaktadır (Moustakas, 1994, s. 93). Genel olarak, Patton (2014)'un bahsettiği gibi, başkalarının bakış açılarının anlamlı ve bilgili olduğu ve açıkça ifade edilebileceği varsayımıyla başlayan nitel görüşme yönteminin amacı, kişilerin zihninde ne olup bittiğini ve hikayelerini elde etmektir. Keza, Rubin & Rubin (2005) araştırma konusu hakkında tecrübesi ve bilgi sahibi olan bireylerden doğrudan bilgi edinmek amacıyla görüşme yöntemi kullanıldığından söz etmektedir.

65 yaş üstü bireylerin yaşamış oldukları Covid-19 sürecine ilişkin bakış açılarına, bilgilerine, algılarına, düşüncelerine, yargılarına ve bu deneyimle ilgili hislerine başvurulması nedeniyle bu çalışmada açık-uçlu sorularla hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Bu noktada, Patton (2014)'un görüşme kılavuzundan yararlanılmıştır. Bu görüşme yaklaşımının en önemli özellik ve avantajlarından, ele alınacak konu ve başlıklar belirli bir çerçeve kapsamında önceden belirlenmiş olup, cümle yapıları ve soruların sırası görüşme esnasında araştırmacı tarafından değişikliğe uğrayabilmesidir. Ayrıca, önceden oluşturulan bu çerçeve, verilerin kapsamlılığını arttırmakta ve her bir katılımcı için veri toplamayı daha sistematik hale getirmektedir. Böylece, verilerdeki mantıksal boşluklar öngörülerek kapatılabilmektedir (Patton, 2014).

2. Belge İncelemesi

Belge, genellikle bir çalışma ile ilgili, kitap ve makaleler gibi akademik yayınlar, kurumsal materyaller gibi (Smulowitz, 2017) çeşitli yazılı, görsel, dijital ve fiziksel materyale atıfta bulunmak amacıyla kapsayıcı bir terim olarak kullanılmaktadır (Merriam ve Tisdell, 2016, s. 162). Nitel araştırmanın diğer yaklaşımlarında olduğu gibi, belgelerin analizi görüşme ve gözlem gibi diğer

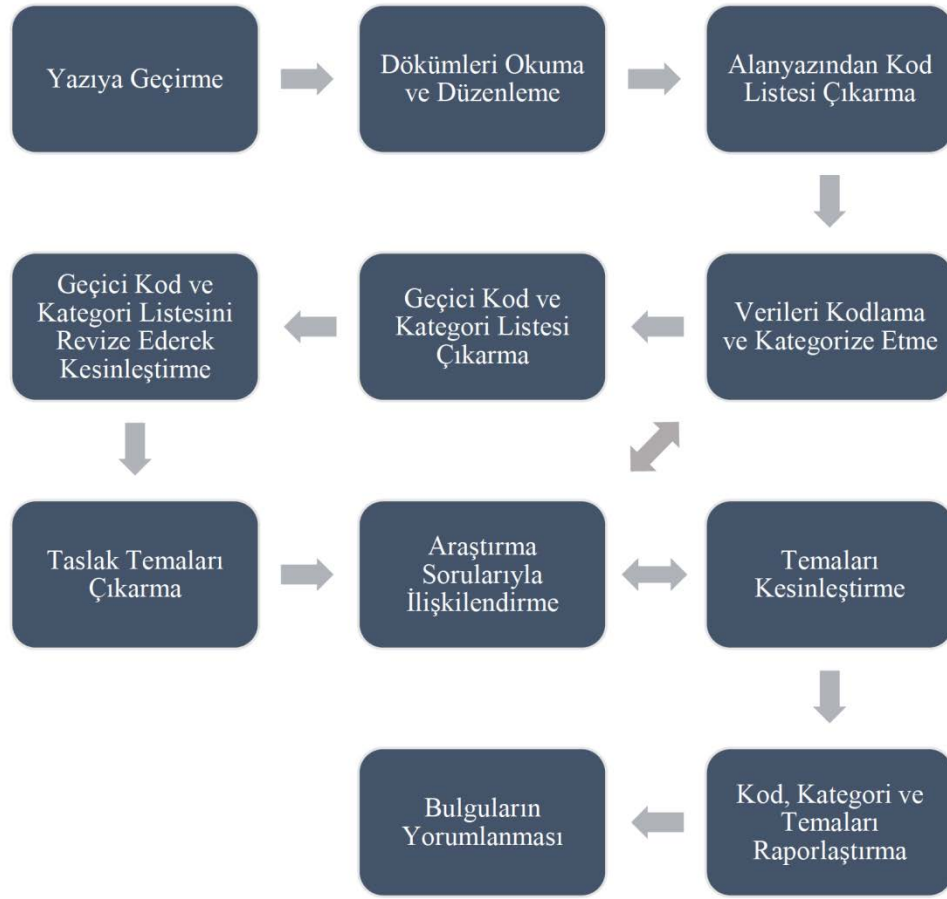
yöntemlere tamamlayıcı bir veri toplama tekniği olabilmesiyle birlikte tek başına bir yöntem olarak da kullanılabilir (Flick, 2014, s. 353; Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189). Belgelerin, sözü edilen diğer yöntemlerle birlikte veri toplama ve analiz etme süreçlerinde kullanılması özellikle bulgular açısından kaynak çeşitliliği sağlama ve böylece, olası önyargıların etkisinin azaltılması bakımından önem arz etmektedir (Bowen, 2009).

E. Veri Yöntemi ve Analizi

Veri analizi süreci, nitel araştırmalarda çeşitli yazarlarca farklı biçimlerde ifade edilmesine rağmen, esas itibariyle betimsel ve içerik analizi olmak üzere iki tür analiz yöntemiyle gerçekleştirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Fenomenolojik çalışmalarda, bir deneyimle ilgili genel ve tümeşik bir anlam ve tanımlamaya ulaşmak amacıyla bu deneyimin boyutları ve bunların temel dokusal ve yapısal açıklamaları arasında sezgisel bütünleştirme söz konusudur (Moustakas, 1994, ss. 82–83; Polkinghorne, 1989, ss. 50–51). Başka bir deyişle, fenomenolojik araştırmalarda, araştırmaya düzen ve kontrol sağlanması ve deneyimin yapısı olarak kabul edilmesinden dolayı inceleme konusu olan olgunun deneyimsel yapısını ve anlamını temsil edebilecek temalara ulaşmak hedeflenmektedir (Van Manen, 1990, s. 79). Yıldırım ve Şimşek (2016, s. 72) bu amaç doğrultusunda ise, içerik analizi yönteminin kullanıldığından bahsetmektedir. Genel olarak sosyal bilimlerde sıkça kullanılan yöntemlerden biri olarak içerik analizi, özellikle yorumlamacı fenomenolojik araştırmalarda temelde kodlar ve kategoriler üretmek amacıyla veri indirgeme tekniklerinden biridir (Denzin ve Lincoln, 2018, s. 1061). Bu çalışmada, içerik analizi yöntemi elde edilen verilerin kalıplarını, sıklıklarını, ilişkilerini, yapılarını ve bağlamlarını tespit etmek için mevcut olan büyük metin setini keşfetmede avantaj sağlayan sistematik bir kodlama ve kategorize etme yaklaşımı (Grbich, 2012) olması sebebiyle araştırmacı tarafından tercih edilmiştir.

Araştırmada, bilgisayar destekli yazılımlardan Microsoft Word, Excel ve OneNote programları kullanılmıştır. Lewins & Silver (2007)'in bahsettiği gibi, nitel araştırmalarda bilgisayar destekli yazılımlar araştırmacılara verileri kodlama, temalar oluşturma, geri çağırma, organize etme ve notlar alma gibi çeşitli avantajlar sağlayarak veri analizi süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Ancak,

şu bir gerçektir ki, verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması araştırmacının kendi yeteneklerine bağlıdır (Patton, 2014). Bununla birlikte, sözü edilen yazılımların araştırmacı tarafından kullanılmasının nedeni, veriler üzerinde raporlar oluşturma, görselleştirme ve sorgulama yapma gibi faydalar sağlıyor olmasıdır. Çalışmanın veri analizinde, araştırmacı mevcut alanyazından yararlanarak (Corbin ve Strauss, 2008; Flick, 2014; Miles vd., 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2016) kendi sürecini geliştirmiştir (Bkz. Şekil 3.1).

Şekil 1. Veri Analizi Süreci

1. *Yazıya geçirme*: Katılımcılarla yapılan görüşmelerin bitmesi ardından araştırmacı görüşmelerin ses kayıtlarını dinleyerek kelimesi kelimesine Microsoft Word'u kullanarak yazıya geçirmiştir.

2. *Dökümleri okuma ve düzenleme*: Bu aşamada, Word dosyasındaki dökümler okunurken yazıya geçirmede oluşan yazı hataları düzeltilmiş, dökümlerdeki diyalog akışının netleştirilmesi amacıyla görüşme formunda kullanılan ana sorulara renkler eklenerek bölümlendirme yapılmış ve verilerin

kodlanmasını ve bunun sonrasında Microsoft Excel programına aktarılmasını kolaylaştıracak şekilde dökümler paragraflarına göre tablolara dönüştürülmüştür. Bu tablolar, dökümlerin asıl içeriğinin yer aldığı *alıntı*, *kategori*, *kod* ve *açıklayıcı notlar ve beliren örüntüler* olmak üzere dört sütun şeklinde oluşturulmuştur.

3. *Geçici kod listesi oluşturma*: Alanyazın taraması ve okuması yapıldıktan sonra ilgili çalışmalardaki kavramlardan yola çıkarak ilkel bir kod listesi oluşturulmuştur. Araştırmacı bu listeye bağlı kalmamakla birlikte verilerin analiz edilmesi sürecinde ilkel kodlardan yararlanmıştı.

4. *Verileri kodlama ve kategorize etme*: Burada dökümler araştırmacı tarafından yeniden okunmuş ve anlamlı parçalar belirlenerek kodlanması gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte, ilkel kod listesinden yararlanılmış ancak karşılaşılan yeni anlam ve bağlamlar için yeni kodlar kullanılmıştır. Kodlamanın yapıldığı sırada araştırma sorularıyla ilişkilendirme yaparak kodların bağlı olabileceği kategoriler de eklenmiştir. Böylece, verilerin kodlanması ve kategorize edilmesi eş zamanlı bir şekilde yürütülmüştür.

5. *Geçici kod ve kategori listesi çıkarma*: Kodlanmış bir şekilde hazırlanan bütün dökümler Microsoft Excel programına aktarılmıştır. Dökümlerdeki anlamsız parçalar ile tekrarlanan kod ve kategoriler filtrelenip (silinmeden) çıkarılarak her bir katılımcı için ayrı bir geçici kod ve kategori listesi oluşturulmuştur. Ardından, katılımcılar için oluşturulan tüm listeler tek bir dosyada birleştirilmiştir.

6. *Geçici kod ve kategori listesini revize ederek kesinleştirme*: Katılımcıların dökümlerinden elde edilen geçici kod ve kategoriler tek bir dosyada toplandıktan sonra, bazı kavramlarda değişiklikler ve düzeltmeler yapılarak revize edilmiş ve son hali verilmiştir.

7. *Taslak temaları çıkarma*: Kesinleşen kod ve kategorileri bütüncül bir bakışla inceleyip gruplandırmalar yaparak taslak temalara ulaşılmıştır.

8. *Araştırma sorularıyla ilişkilendirme*: Araştırma sorularıyla ilişkilendirmeler yapma ilk aşamada gerçekleştirilen kodlama ve kategorize etme işleminde özellikle önemli olmasının yanı sıra, taslak temaların revize edilerek kesinleştirilmesinde fayda sağlamıştır.

9. *Temaları kesinleştirme*: Taslak temaların araştırma sorularıyla ilişki kurulmasının sonucunda araştırmacı temaların son haline ulaşabilmiştir.

10. *Kod, kategori ve temaları raporlaştırma*: Bulgularan tema, kategori ve kodlar anlamlı bir biçimde hiyerarşik ilişkilerine göre açıklama ve örneklendirmeler yapmadan yalın bir biçimde araştırma raporuna aktarılmıştır.

11. *Bulguların betimlenip yorumlanması*: Veri analizinin son aşamasında, araştırma raporuna aktarılan bulgular verilerden sıkça örneklendirme ve alıntılama yapılarak açıklanmış, bulgular arası bağlantılar kurulmuş ve bulguları anlamlandırmak amacıyla araştırmacı tarafından yorumlanmıştır.

F. Verilerin İnanırcılığı

Nitel araştırmalarda inanırcılık, gerçeğin araştırma sonuçlarıyla doğru bir şekilde temsil edilmesi (doğruluk değeri), sonuçların ne derecede uygulanabilir ve aktarılabilir olduğu (uygulanabilirlik), araştırma aynı ortam ve katılımcılarla tekrarlandığında ne derecede tutarlı olabileceği ve araştırma sonuçlarının ne düzeyde araştırmacının kendi bakış açıları ve algıları değil, katılımcıların görüşlerinden bulguladığı ile ilgili bir kavramdır. (Lincoln ve Guba, 1985, s. 290). Bu anlamda, nitel araştırmaların inanırcılığına ilişkin doğruluk (credibility), aktarılabilirlik (transferability), güvenilirlik (dependability) ve onaylanabilirlik (confirmability) olmak üzere dört ölçüt bulunmaktadır (Guba, 1981, s. 80; Guba ve Lincoln, 1982, ss. 246-247). Araştırmacı, bu ölçütleri ve dolayısıyla araştırmanın inanırcılığını arttırmak amacıyla aşağıdaki stratejileri (Bazeley, 2013, s. 407; Corbin ve Strauss, 2008; Guba, 1981, ss. 84- 88; Guba ve Lincoln, 1982, ss. 246-249; Maxwell, 2013, ss. 124-128; Merriam ve Tisdell, 2016, ss. 258-259; Miles vd., 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2016, ss. 269-283) kullanmıştır:

- Bulguların açıklanması ve yorumlanmasında ayrıntılı betimleme ile (thick descriptions) örneklendirmeler yapılmıştır.
- Araştırmada, aynı zamanda farklı veri toplama teknikleri (görüşme, belge incelemesi ve günlük) kullanılarak veri çeşitleme (triangulation) yoluna gidilmiştir.

- Çalışmanın dış güvenilirliğini sağlama ve aynı konu üzerinde çalışacak araştırmacılara fikir vermek maksadıyla da araştırmacı yansımali bir biçimde çalışmadaki konumunu, tutum ve davranışlarını (researcher's reflexivity) günlüğe aktarmıştır.
- Araştırmanın desenine, verilerin toplanması, organize edilerek işlenmesi ve analiz edilmesine ilişkin süreç şeffaflık (transparency) ilkesine bağlı olarak ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.
- Benzer konu üzerinde çalışacak araştırmacıların yararlanması açısından bu çalışmada yer alan katılımcılar, çalışmanın yürütüldüğü alan ve genel sürecine ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.
- Katılımcıların seçiminde araştırmanın aktarılabirliği, veri çeşitliliği ve ek örnekleme imkân sağlayan amaçlı örnekleme (purposive sampling) yöntemi kullanılmıştır.
- Araştırmada, görüşmelerden önce katılımcılarla iletişim kurulmuş ve asıl görüşmeler uzun sürerek (prolonged engagement) samimi bir ortam ve etkileşim oluşmuş ve böylece katılımcılar kendilerini daha rahat bir şekilde ifade etmişlerdir.

G. Araştırma Etiği

Sosyal bilimlerde araştırma etiği araştırmacıların yapması ve yapmaması gerekenlerle ilgilidir. Başka bir deyişle, araştırma etiği, araştırma boyunca sosyal araştırmacılar tarafından dikkate alınması gereken ilkelere (Hammersley ve Traianou, 2012, ss. 16-17). Creswell ve Poth (2018)'un ifade ettiği gibi, katılımcılarla çalışmanın amacının paylaşılması ve katılımlarıyla ilgili olarak risklerin olmayacağı belirtilmesi önemlidir. Bu anlamda, araştırmada, katılımcılarla yapılan görüşmelerin başında araştırmacı çalışmanın amacından ve görüşmenin ilke ve esaslarından bahsetmiştir. Burada, araştırmanın gönüllülük esasına dayandığı, görüşmenin kayıt altına alınacağı, araştırmadan toplanacak verilerin gizli tutulacağı ve yalnızca bilimsel amaçla kullanılacağı, ancak gerektiğinde bunun için kendisinden izin alınacağı, dilediklerinde araştırma verilerini kendileriyle paylaşılabilirliği ve herhangi bir nedenden dolayı rahatsızlık duyması halinde görüşmeden ayrılabilirliği aktarılmıştır. Görüşmeyle

ilgili bu bilgileri içeren araştırma gönüllü katılım formu EK 1’de yer almaktadır. Öte yandan, Clark (2006, ss. 3-4), araştırmanın etiği gereği, katılımcıların kimlik bilgilerinin araştırma gönüllü katılım formunda belirtilmiş olmasına bakılmaksızın gizli tutulmasının öneminden söz etmektedir. Bu nedenle, isimlerinin araştırmada kullanılması konusunda izin vermelerine rağmen, araştırmanın etik ilkeleri gereği, katılımcıların tamamı için kodlar kullanılmıştır.

IV. BULGULAR

A. 65 Yaş Üstü Bireylerin Covid-19 Pandemi Sürecinde Maruz Kaldıkları Yaş Ayrımcılığının Sosyal Benlik Sunumuna Etkisine İlişkin Bulgular

65 yaş üstü bireylerin covid-19 pandemi sürecinde maruz kaldıkları yaş ayrımcılığının sosyal benlik sunumuna etkisine ilişkin bulgularda, Şekil 2’de görüldüğü gibi beş temaya ulaşılmıştır. Söz konusu temalar şu şekildedir:

1. Sosyal Katılım
2. Aileden Destek Alma
3. Yaş Ayrımcılığı
4. Benlik Saygısı
5. Sosyal Benlik Sunumu

Şekil 2.65 Yaş Üstü Bireylerin Covid-19 Pandemi Sürecinde Maruz Kaldıkları Yaş Ayrımcılığının Sosyal Benlik Sunumuna Etkisine İlişkin Bulgulanan Temalar

Elde edilen temalar bağlamında ulaşılan kodlar şu şekildedir; Sıkılmak, depresyona girmek, sorun yaşamak, uyku düzeni bozukluğu, telefonla konuşma, stres, çocuklardan, kızımından, eşimden, ev ahalisinden, oğlumdan, komşulardan, ölüm korkusu, tedirginlik, çekingenlik, ürkeklik, içe kapanıklık, eve kapatılma, kısıtlı olmak, alışveriş yapamamak, kapalı kalmak, huzursuz olmak, dışlanmış

hissetmek, gençlerden uyarı almak, sosyal statü, bağımsızlık düzeyi, sağlık, sosyal hayat, sosyal ilişkiler, günlük ve sosyal aktivitelerde gerilemeler olarak bulgulanmıştır.

B. Nitel Veriler Kapsamında Oluşturulan Temalara Ait Bulgular

Yapılan görüşmeler sonucu katılımcılardan elde edilen veriler yazılı metne aktarılarak okunmaya başlanmış ve verilerin tanımlanması ve sınıflandırılması aşamasına geçilmiştir. Okumalar sırasında metnin kenarlarına betimleyici karakterdeki kelimeler ya da kelime grupları not alınmıştır. Bu inceleme sonucu nitel veri analizinin temelini hazırlayan kodlar oluşturulmuştur. Ardından anlam olarak birbiri ile ilişkili bilgi birimlerinden oluşan kodlar, alt kategoriler altında toplanmıştır. Analiz sonucu belirlenen temalar altında yer alan kodlar ve alt kategoriler tablolar şeklinde verilmiştir. Bu bağlamda 5 adet tema 31 adet kod elde edilmiştir.

1. Sosyal Katılım Temasına Ait Bulgular

Çizelge 2. Sosyal Katılım Temasına İlişkin Alt Kategoriler ve Kodlar

Tema	Alt Kategoriler	Kodlar
Sosyal Katılım	Sosyal Katılımda Bulunanlar	
	Sosyal Katılımda Bulunmayanlar	Sıkılmak, Depresyona Girmek, Sorun Yaşamak, Uyku Düzeni Bozukluğu, Telefonla Konuşma, stres

Araştırma kapsamında Sosyal Katılımı ölçmeye çalıştığımız bu bölümde katılımcılara öncelikle *Bu uzun süreçte sevdiğinizle, arkadaşlarınızla yakın olamamak, sohbet edememek buna nasıl katlandınız?* sorulmuştur. Tablo 2'e göre Sosyal Katılım Teması; Sosyal katılımda bulunanlar ve bulunmayanlar olmak üzere iki alt kategoriden ve toplam 6 koddan oluşmaktadır. Bu çerçevede, katılımcıların deneyimleri sırasında genel olarak depresyon ve uyku düzeni bozukluğu bulgulanmış olup, aşağıda bu yönde görüş bildiren katılımcılara ait ifadelere yer verilmiştir:

Çok sıkıcı geldi neredeyse depresyona giriyordum. Sağ olsun eşim ve kızım vardı onlar iyi geldi. Akrabalarımın diyaloğum çok iyiydi onun için bu dönemde çok sorun yaşadım. Allah bir daha göstermesin. Uyku düzenim bozuldu

uyumamaya başladım. Sonra kendimi rahatlatmanın yollarını aradım. Çok zordu çok sıkıldım evde. (K3)

Bu konu hakkında katılımcının verdiği cevaba baktığımızda depresyon, uyku düzeni bozukluğu gibi sorunlar yaşadığını görmekteyiz.

Stresini ve sinirini yaşıyorum hala katlanamadım. Ben gezmeyi kahvede oturmayı severim. Emekli olduktan sonra işimiz gücümüz oralar oldu. İnsan bir yerden sonra ona da alışıyor sonra elimizden alınca onları ben birazda sinirli bir insanımdır. Hala sinirini yaşıyorum. Arada evde çocuğa çoluğa çatarım. Muhabbet edecek sohbet edecek birini bulamıyorum. (K7)

Başka bir katılımcının verdiği cevaba göre bu süreçte ruhsal olarak yıprandıklarını, stres düzeylerinin arttığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu süreçte 65 yaş üstü bireylerin toplumsal ortamlarda bulunamamaları, çevreleri ile ilişkilerinin kesilmesi ve yalnızca iletişim telefon vb. iletişim araçları ile yapılması sıkıntıları da beraberinde getirmiştir.

Bir katılımcı bu durumu şöyle ifade etmiştir; *Telefonlarla konuştuk. Zor oldu. Telefonlar çok yapay geliyor temas edemiyorsun ki yordu bu durum herkesi (K2)*

65 yaş üstü bireylerin gerek yeni teknolojilere uzak olmaları gerekse, teknoloji okur-yazarlığının yeterli olmamasından dolayı sosyal çevre ile ilişkileri kopmuştur. Bu durum pandeminin 65 yaş üstü bireylerde meydana getirdiği sosyal açmazı daha da derinleştirmiştir.

2. Aileden Destek Alma Temasına Ait Bulgular

Çizelge 3. Aileden Destek Alma Temasına İlişkin Alt Kategoriler ve Kodlar

Tema	Alt Kategoriler	Kodlar
Aileden Destek Alma	Aileden Destek Alanlar	Çocuklardan, Kızımdan, Eşimden, Ev Ahalisinden, Oğlumdan, Komşulardan
	Aileden Destek Almayanlar	

Araştırma kapsamında katılımcılara öncelikle bu süreçte, *Evde kalma döneminde sorunlarınızı çözmek için daha çok kimlerden yardım aldınız?* Sorusu sorulmuş, böylece yaşamış oldukları deneyimin özü anlaşılmaya çalışılmıştır. Tablo 3'e göre Aileden Destek Alma Teması; Aileden destek alanlar ve almayanlar olmak üzere iki alt kategoriden ve toplam 6 koddan oluşmaktadır. Bu çerçevede, katılımcıların deneyimleri sırasında genel olarak çocuklar, eş ve ev ahalisinden yardım alındığı bulgulanmış olup, aşağıda bu yönde görüş bildiren katılımcılara ait ifadelere yer verilmiştir:

Bu konuda katılımcılar genellikle aile üyelerinden (daha çok çocuklarından) destek aldıklarını dile getirmişlerdir.

Çocuklarımız vardı sağ olsunlar onlar yardımcı oldular (K2)

Eşim kızım ev ahalisinden yardım aldım (K3)

Çocuklarımdan ailemden yardım aldım. (K5)

Eşimden evimdeki çocuklarımdan (K6)

3. Benlik Saygısı Temasına Ait Bulgular

Çizelge 4. Benlik Saygısı Temasına İlişkin Alt Kategoriler ve Kodlar

Tema	Alt Kategoriler	Kodlar
Benlik Saygısı	Benlik Saygısına Sahip Olanlar	
	Benlik Saygısına Sahip Olmayanlar	Ölüm korkusu, tedirginlik, çekingenlik, Ürkeklik, İçer kapanıklık, Eve Kapatılma

Araştırmada katılımcılara benlik saygısını ölçmek amacıyla *Covid 19 sürecinden önceki dönemle bu süreç arasında bir kıyaslama yaparsanız kendinizle ilgili neler söyleyebilirsiniz?* Sorulmuş, böylece katılımcıların nezdindeki benlik saygıları irdelenmiştir. Tablo 4'e göre Benlik Saygısı Teması; benlik saygısının bulunup bulunmadığını ölçümlenmeye çalışılmıştır. Bu iki alt kategoriden ve toplam 6koddan oluşmaktadır. Katılımcılar, pandemi sürecinde 65 yaş üstü bireylerin yaşadığı benlik saygısı duygusu huzur evlerinde yaşayan bireylerle benzerlik göstermektedir. Benlik saygısı düşük olan kişinin kendini güçsüz ve yetersiz hissettiği, benlik saygısının hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki yaşlı insanlar arasında en sık görülen rahatsızlık olan depresyon için bir risk faktörü olarak işlev gördüğünü ve yaşlılar arasında depresyon ve

intihar olasılığını artırabilmesinin yanı sıra birçok ruhsal rahatsızlıklara sebep olduğunu belirtmekte olup, ilgili katılımcı ifadeleri aşağıda verilmektedir.

..... Ölüm korkum oluştu bundan önce düşünmezdim ölümü düşünürdüm de bu kadar aklıma gelmezdi. (K1)

Eskiden çok özgürmüşüz onu fark ettim. Kendi başına bakkala gitmek bile özgürlük. O bile elimizden alındığı için neye uğradığımı şaşırđım. Otobüse binebiliyormuşuz en azından şimdi o da yok. Bir sahil kenarına gideyim çay içeyim nefes alayım desen otobüse binemiyorsun. (K2)

En başta korku en belirgin özellik korku. İnsanlar Covid'e göre bir yaşam tarzı oluşturdular. Ondan evvel böyle bir korku olmadığından eşimize dostumuza karşı rahat davranıyorduk ama şimdi bir yere giderken en sevdiğimizle buluşurken dahi mesafeye uymaya çalışıyoruz. Alışverişte de çok tedirgin davranıyoruz artık. Yürüyüşlerde her şeyde yaşam tarzımız komple deđiştđ. Normal hayatımızdaki gibi değil hiçbir şey. Daha çekingen daha ürkeğiz artık. İletişimimiz daha az artık. (K4)

Hastalık olmadan önceki hayatımızda insanlar daha fazla değer veriyorlardı birbirlerine. Birbirlerini daha fazla görmek istiyorlardı ve ya gelip gidiyorlardı ama hastalıktan sonra insan her şeye alışıyor derler ya biz buna da alıştık galiba artık kabuğuma çekilmiş gibi hissettim kendimi artık istemiyorum kimse gelmesin kimseyle görüşmekte istemiyor insan yani o ruh haline büründüğü için kötü oluyor (K10)

Katılımcıların verdiği cevaplardan anlaşılacağı üzere bu süreçte, ölüm korkusu, tedirginlik, çekingenlik, Ürkeklik, İçe kapanıklık, Eve Kapatılma duygusu benlik saygısının gelişmesinde engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. Yaş Ayrımcılığı Temasına Ait Bulgular

Çizelge 5. Yaş Ayrımcılığı Temasına İlişkin Alt Kategoriler ve Kodlar

Tema	Alt Kategoriler	Kodlar
Yaş Ayrımcılığı	Yaş Ayrımcılığına Maruz Kalanlar	Kısıtlı Olmak, Alışveriş Yapamamak, Kapalı Kalmak, Huzursuz Olmak, Dışlanmış Hissetmek, Gençlerden Uyarı Almak,
	Yaş Ayrımcılığına Maruz Kalmayanlar	

Araştırma kapsamında katılımcılara öncelikle yaş ayrımcılığına maruz kalıp kalmadıkları sorulmuş, böylece yaşamış oldukları deneyimin özü anlaşılmaya çalışılmıştır. Tablo 5'e göre Yaş Ayrımcılığı Teması; Yaş ayrımcılığına maruz kalanlar ve yaş ayrımcılığına maruz kalmayanlar olmak üzere iki alt kategoriden ve toplam 6 koddan oluşmaktadır. Bu çerçevede, katılımcıların deneyimleri sırasında genel olarak kısıtlı olmak ve kapalı kalmak gibi kavramlar bulgulanmış olup, aşağıda bu yönde görüş bildiren katılımcılara ait ifadelere yer verilmiştir:

Bir katılımcı bu konu hakkında şu ifadeyi kullanmıştır; *Kısıtlı saatlerde dışarı çıkmak. Alışveriş yapamamak koştura koştura eve gelmek.....(K11)*

Bir başka katılımcı şöyle ifade etmiştir; *Evde hapis kaldık sıkıcı bir durum oldu huzursuzluk oldu. En çok rahatsız eden evde tıkalı kalmak oldu. (K1)*

Pandemi sürecinde katılımcılar toplumsal dışlanmaya maruz kaldıklarını da dile getirmişlerdir.

Katılımcıların bu konudaki görüşlerini anlayabilmek için *Mesela yaşınızdan dolayı toplumdan dışlandığınızı düşündüğünüz anlar oldu mu?* Sorusu yöneltilmiştir.

Bir katılımcı bu konu hakkındaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir. *Evet, kimseyle görüşemediğimiz için vebalymışız gibi davranıldı bir ara. Bizim dışımızda herkesin kaldırılmıştı sokağa çıkma yasağı yaz gibi. Herkes rahat bir bizde mi sorun oluyordu yani. Şaka gibi çıkabilirdik ama evimizin önünde 100 metreye kadar. İnsanlık dışı bir insana yapılacak şey mi. Tamam önlem alda tasmamız varmış gibide yaşatma bizi. (K2)*

Bir başka katılımcı konu hakkındaki ifadesi şöyledir; ... *Ama alınan uygulamalar için öyle bir şey hissettim. Bir tek biz otobüslere alınmadık en uzun kısıtlamalar bizi vurdu. (K3)*

Diğer bir katılımcı konu hakkındaki ifadesi şöyledir; *Dışlanmış hissettim. Gençlerden uyarı aldığımda oldu. Arada dayanamayıp sokağa atıyordum kendimi. Bir kaç çocuk amca niye dışardasın niye maske takmıyorsun diyenler oldu. Dışladıklarından değil belki ama o esnada sinirimden birkaç laf söylemişliğim oldu. Şimdi ben şunu diyeceğim sokakta da gençler maskesiz geziyor görüyorum ben. Bir bizde olunca göze batıyor o zaman dışlanmış hissediyorum işte. (K7)*

5. Sosyal Benlik Sunumu Temasına Ait Bulgular

Çizelge 6. Sosyal Benlik Sunumu Temasına İlişkin Alt Kategoriler ve Kodlar

Tema	Alt Kategoriler	Kodlar
Sosyal Benlik Sunumu	Sosyal Benliğini Sunabilenler	
	Sosyal Benliğini Sunamayanlar	sosyal statü, bağımsızlık düzeyi, sağlık, sosyal hayat, sosyal ilişkiler, günlük ve sosyal aktivitelerde gerilemeler

Tablo 6'ya göre Sosyal Benlik Sunumu Teması; Sosyal benliğini sunabilenler ve sosyal benliğini sunamayanlar olmak üzere iki alt kategoriden ve toplam 7 koddan oluşmaktadır. Araştırma kapsamında katılımcıların bu yöndeki duygu ve düşünceleri incelenmeye çalışılmıştır. Yaş ilerledikçe yaşlı bireylerin aile üyeleri ve sosyal çevresiyle olan bağlantıları azalmaya başlamakta (Passer ve ark., 2009) ve sosyal statü, bağımsızlık düzeyi, sağlık, sosyal hayat, sosyal ilişkiler, günlük ve sosyal aktivitelerde gerilemeler yaşanmaktadır. Ayrıca yaşlı bireyler yaşlandıkça rollerinin bir kısmını kaybetmektedir (M.S.Corey ve G. Corey, 2006). Yaşlı bireyler, çocuklarının ve çevresinin onların nasihatlerine ve yardımına ihtiyacı olmadığını, sosyal çevresi içindeki konumunu kaybettiklerini düşünmektedirler (Jacobs ve ark., 2006). Bu noktada sosyal grup çalışması, yaşlı kişilere hem kaybolan rollerle baş etmesi hem de yeni sahip olunmuş rollere uyum sağlamaları konusunda yardımcı olmada çok önemli bir role sahiptir (M.S. Corey ve G. Corey, 2006). Yaşlıların yalnızlık, izolasyon gibi olumsuz duygularının üstesinden gelmesinin en etkili yolu sosyal çalışmalara hız

vermektedir. (Lee ve Ayón, 2005). Bazen bireyin karşılaştığı kendinden veya çevresinden kaynaklanan zorluklar, bireyin sosyal benlik sunumunun bozulmasına sebep olmaktadır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar bireyin zayıflığının giderilmesi, tekrar eski gücüne kavuşmasını sağlamaktadır (Verma, 2010).

Yaşadığımız Pandemi sürecinde de 65 yaş üstü bireyler önlemler kapsamında izolasyona maruz bırakılmıştır. Bu durumun 65 yaş üstü bireylerde meydana getirdiği sosyal benlik sunumu algısı ölçümlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların bu konudaki görüşlerini anlayabilmek için *Bu süreçte ihtiyacınız olan saygı, sevgi, takdir edilme, onaylanma, kabul görme gibi duyguları ne sıklıkla yaşadınız?* Sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcılar konu hakkındaki duygu ve düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir.

Pandemi ortamında sadece ailemizden görebildik ne gördüysek evin içinde saygı sevgi hep var zaten. Zaten dışarı çıkıp kimseyle yakınlaşamadık ki. (K1)

Toplumla iç içe olmadık onun için ailem dışında kimseden saygı sevgi görmedim. (K2)

Kimseyle görüşmediğimiz için bilmiyorum. Ailemin davranışı değişmedi. Sağ olsunlar akrabalarımız aradı sordular hissettim galiba (K3)

Valla bir yere çıkamadığım için bu duyguları etraftan göremedik yaşayamadık. (K4)

Cevaplardan anlaşılacağı üzere mevcut kısıtlamalardan dolayı katılımcıların büyük bir bölümü saygı, sevgi, takdir edilme, onaylanma, kabul görme gibi duyguları yaşamadıklarını dile getirmişlerdir.

V.TARTIŞMA

Bu çalışma pandemi sürecinde yaş ayrımcılığının yaşlı bireylerde yarattığı sosyal benlik algısı ve sonuçlarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada nitel araştırma deseni kapsamında açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak veriler toplanmış ve fenemolojik yaklaşımla analiz edilmiştir.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular 65 yaş üstü bireylerin maruz kaldığı yaş ayrımcılığı ve sosyal benlik sunumları Covid-19 pandemisi süreci bağlamında incelenmiştir. Sonuç olarak bu dönemde 65 yaş üstü bireylerin yaş ayrımcılığına maruz kaldığı tespit edilmiştir. Yine elde edilen bir başka sonuç olarak 65 yaş üstü bireyler pandemi kapsamında alınan önlemler sebebiyle sosyal benliklerini sunabilecekleri bir ortamın bulunmamasından dolayı sosyal benliklerini sunamamışlardır.

Araştırmaya katılan 65 yaş üstü bireylerin yaş ayrımcılığına maruz kaldığı pandemi sürecinde araştırma bulgularımızı destekler nitelikte pandemi sürecinden önce yapılan araştırmalara rastlanmıştır.

Wisdom ve Callahan (2014) da yaşa dayalı ayrımcılık ile yaşlanmaya veya yaşın ilerlemesine yönelik inanışlar ve kaygılar arasında doğrudan bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Bu durum, katılımcıların daha önce yaşlarından dolayı karşılaştıklarından kişisel olarak etkilendiğini göstermekte olup kendilerine ve çevrelerine yönelik algısını da şekillendirmektedir.

Araştırmanın bulgularına göre katılımcılar, kişisel hassasiyetlerinin yanı sıra kişilerarası hassasiyetlerini oluşturan sosyal duyarlılıkları olduğunu da belirtmişlerdir.

Literatür incelendiğinde, Yıldız ve arkadaşlarının (2017) yapmış olduğu çalışmada çevrenin yaşlı bireylere yaklaşımının da sosyal ilişkilere uyum veya duyarlılık çerçevesinde şekillendiğine işaret edilmektedir. Dolayısıyla, bu araştırmanın katılımcılarını oluşturan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin genel sosyal

ilişkilerinin ve dolayısıyla duyarlılıklarının aileleriyle ve/veya yaşlılarıyla gerçekleştiği görülmüştür. Bu durumun katılımcıların anlatılarından hareketle, aynı zamanda yaşa dayalı ayrımcılığın da yakın çevre tarafından başladığı ve/veya yaygınlaştığı görüşüyle örtüşmesi düşündürücüdür.

Ayrıca araştırmanın katılımcıları toplumsal duyarlılıklarının da hassasiyetlerinin önemli bir bölümünü oluşturduğunu belirtmişlerdir.

Literatür incelendiğinde, Kerr ve arkadaşlarının (2003) etkili sosyal hizmet için yaşa dayalı ayrımcılığın toplumsallığına işaret ettiği görülmektedir. Palmore (2006) da damgalama ve dışlamaya karşı toplumsal duyarlılığın yaşa dayalı ayrımcılığın pozitif ayrımcılık halini almasına zemin oluşturacağına dikkat çekmiştir. Bununla birlikte eldeki araştırmanın bulgularını destekler biçimde Kalaycıoğlu ve arkadaşları (2003) da yaşlı bireyler için yaşam alanlarının belirlenmesinde toplumsal duyarlılık ve farkındalığın ön plana çıktığı görülmektedir. Sonuç olarak, yaş ayrımcılığı temasında kişisel ve sosyal duyarlılıkların yanı sıra toplumsal duyarlılıklar söz konusu olduğunda katılımcıların konuşmaya daha istekli olduğu görüşmeyi daha fazla sürdürdükleri gözlemlenmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin gençler tarafından gerçekleştirilen ayrımcılık deneyimlerinin esasen çok boyutlu yapısal kaynaklı olduğu ve yapısal boyuttaki risk faktörleri ve baskı ve ayrımcılık deneyimleri üzerinden şekillendiği katılımcıların düşüncelerinden ve dolayısıyla araştırmanın bulgularından hareketle görülmektedir.

Yaşa dayalı ayrımcılığın en nihayetinde bir bütün olarak yapısal ve dolayısıyla sosyal inşacı bir özellikte olduğu vurgulanmıştır. Zira yaş temelli örneğinde olduğu gibi ayrımcılığın kendisinin de yapısal eşitsizlikler ve güç dengesizliklerinden kaynaklandığı bilinmektedir. Literatür incelendiğinde, ayrımcılığın kendisinin kritik yapısal risk faktörlerine sahip olduğu, bu durumun yapısal eşitsizlikleri ve ayrımcılıkları doğurduğu aktarılmaktadır (Thompson 2016). Ayrıca yaşlılık ve yaşlanmaya karşı yapısal eşitsizlik örneklerine de rastlanmaktadır (Arun 2016). Dolayısıyla konuyla ilgili kaynakların çoğu, bütün ayrımcılık türleri gibi yaşa dayalı ayrımcılığın da bütün boyutlarına yansıyan haliyle yapısal baskı ve ayrımcılıktan kaynaklandığına işaret etmektedirler (Butler

1969, Lane 2017, Lane ve Tribe 2017, Thompson 2016). Bu bağlamda, literatürde ve katılımcıların anlatılarından elde edilen kesitlerde de görüldüğü üzere yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin gençler tarafından deneyimledikleri ayrımcılıkların temelde yapısal olduğunu ifade etmek mümkündür.

Literatür incelendiğinde, araştırmanın bulgularına benzer bir biçimde hemen bütün kaynaklar, katılımcıların anlatılarını destekler niteliktedir (Allen ve arkadaşları 2009, Buz 2015, Ceylan ve Öksüz 2015, Clark 2009, MacDonald 2004, Yıldız ve arkadaşları 2017). Sonuç olarak, katılımcıların anlatılarından hareketle yaşa dayalı ayrımcılık örneği üzerinden sosyal benlik sunumuna ilişkin katılımcıların eğitim durumu, yaşam alanı ve yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi gibi tanımlayıcı özellikleri yaş ayrımcılığı teması üzerine anlatılarında veya açıklamalarında belirleyici faktörler olmuştur. Bu durum, literatürde de benzerlik göstermektedir.

VI.SONUÇ

COVID-19 pandemisi küresel anlamda sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda değişimi ve dönüşümü beraberinde getirdi. Virüsün tabiatı gereği en çok 65 yaş ve üstü bireyin sağlığını olumsuz etkilemesi, diğer yaş gruplarına nazaran en fazla 65 yaş üstü bireylerin bu virüs enfeksiyonundan dolayı yaşamını kaybetmesi, bu süreçte en dezavantajlı yaş grubunun 65 yaş üstü bireyler olmasına neden olmuştur. Kronik yaşa göre uygulanan sokağa çıkma kısıtlamaları nedeniyle yaşlı bireylerin uzun süre evde kalmaları, bir tahakküm alanına neden olarak kuşaklararası etkileşim süreçlerini de değiştirmiştir.

Pandeminin yol açmış olabileceği ölüm kaygısına ek olarak yaşlıların sosyal çevreleriyle etkileşimlerindeki değişim ya da dönüşüm yaşlılık sürecinin seyrini de etkilemiştir. Öte yandan, yaşlı bireylerin pandemi süreci deneyimleri, toplumsal konumlanışları, rolleri ve yaşam aranjmanları gibi pek çok etkene bağlıdır. Pandeminin kuşaklararası etkileşimde yarattığı dönüşüm yaşlı bireyin yalnız ya da aile fertleri ve/ya yakınları ile yaşayıp yaşamaması faktörü ile de şekillenmektedir. Yalnız yaşayan 65 yaş üstü bireyler pandemi sürecinde en basit ihtiyaçlarını karşılamak için dahi diğer bireylere muhtaç durumu gelmişlerdir. Aileleri ya da yakınları ile yaşayan 65 yaş üstü bireyler ise sokağa çıkma kısıtlamaları nedeniyle aynı hanede yaşadıkları bireylerle uzun günler geçirmek durumunda kalmıştır.

Bu çalışmada 65 yaş üstü bireylerin maruz kaldığı yaş ayrımcılığı ve sosyal benlik sunumları Covid-19 pandemisi süreci bağlamında incelenmiştir. Sonuç olarak bu dönemde 65 yaş üstü bireylerin yaş ayrımcılığına maruz kaldığı duygusu tespit edilmiştir. Yine elde edilen bir başka sonuç olarak 65 yaş üstü bireyler pandemi kapsamında alınan önlemler sebebiyle sosyal benliklerini sunabilecekleri bir ortamın bulunmamasından dolayı sosyal benliklerini sunamamışlardır.

VII. KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- WHITE, K. & BANDA, M. (2009). The role of civil society in pandemic preparedness. Andrew F. Cooper (Eds.), *Innovation in Global Health Governance: Critical Cases* (ss. 105-127). Taylor & Francis Group.
- ABUMERE F.A. (2019). A political conception of pandemics and epidemics in Africa. G. B. Tangwa, A. Abayomi, S. Ujewe & N. Munung (Eds). *Socio-cultural Dimensions of Emerging Infectious Diseases in Africa* (ss. 125-134). Springer.
- VAGO, S. (2003). *Social change* (5. Baskı). Prentice Hall.
- TAYLOR, S. J., BOGDAN, R., VE DEVAULT, M. (2016). *Introduction to Qualitative Research Methods: A Guidebook and Resource* (4. baskı). Los Angeles: Wiley.
- YİN, R. K. (2016). *Qualitative Research from Start to Finish* (2. baskı). New York: Guilford Publications.
- MERRIAM, S. B., VE TISDELL, E. J. (2016). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation* (4. baskı). San Francisco: John Wiley & Sons.
- YILDIRIM, A., VE ŞİMŞEK, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- CRESWELL, J. W., VE POTTH, C. N. (2018). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches* (4. baskı). Los Angeles: SAGE Publications.
- CRESWELL, J. W., VE CRESWELL, J. D. (2018). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (5. baskı). Los Angeles: SAGE Publications.

- SILVERMAN, D., VE MARVASTI, A. (2008). *Doing Qualitative Research: A Comprehensive Guide*. Los Angeles: SAGE Publications.
- VAN MANEN, M. (1990). *Researching Lived Experience: Human Science for an Action Sensitive Pedagogy*. London: State University of New York Press.
- POLKINGHORNE, D. E. (1989). Phenomenological Research Method. İçinde R. S. Valle & S. Halling (Ed.), *Existential-Phenomenological Perspectives in Psychology: Exploring the Breadth of Human Experience* (ss. 41–60). New York: Plenum Press.
- DENZIN, N. K., VE LINCOLN, Y. S. (2018). *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (5. baskı). Los Angeles: SAGE Publications.
- GRBICH, C. (2012). *Qualitative Data Analysis: An Introduction* (2. baskı). London: SAGE Publications.
- LEWINS, A., VE SILVER, C. (2007). *Using Software in Qualitative Research: A Step-by-Step Guide*. London: SAGE Publications.
- PATTON, M. Q. (2014). *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice* (4. baskı). London: SAGE Publications.
- FLICK, U. (2014). *An Introduction to Qualitative Research* (5. baskı). Los Angeles: SAGE Publications.
- MILES, M. B., HUBERMAN, A. M., VE SALDANA, J. (2014). *Qualitative Data Analysis: A Method Sourcebook* (3. baskı). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- BUTLER RN (1969). Ageism: Another Form Of Bigotry. *The Gerontologist*, 9(4 Part 1): 243-6.
- BLAU ZS (1973) *Old Age In A Changing Society*. New View Point, New York.
- RICHMOND LJ, GUINDON MH (2010). Self-Esteem In The Third Phase Of Life. In M. H. Guiden (Ed.), *Self-Esteem Across The Lifespan* (Pp. 281-293). New York, Ny: Taylor And Francis Group.

- ERIKSON EH (1985). *The Life Cycle Completed: A Review*. Newyork:W. W. Norton.
- ERIKSON EH (1963). *Childhood And Society*. New York, Ny: Norton.
- CÜCELOĞLU D (2001). *Mış Gibi Yetişkinler*. Remzi Kitapevi, İstanbul
- GOFFMAN E (2009). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, İstanbul, Metis Yay
- COREY MS, COREY G (2006). *Groups: Process And Practice*, 7th Edn., Thomson Brooks/Cole, Belmont.
- JACOBS E, MASSON RL, HARVILL RL (2006). *Group Counselling: Strategies & Skills*, 5th Edn., Thomson Brooks/Cole, Belmont.
- PASSER M, SMITH R, HOLT N, BREMNER A, SUTHERLAND E, VLIEK M (2009). *Psychology: The Science Of Mind And Behaviour*, Mcgraw-Hill Higher Education, Maidenhead.

MAKALELER

- ÖZCAN, H., ELKOCA, A. & YALÇIN, Ö. (2020). COVID-19 enfeksiyonu ve gebelik üzerindeki etkileri. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*, 25 (Supplement 1), 43-50. <https://dx.doi.org/10.21673/anadoluklin.708151>.
- ZACHRESON, C., KRİSTOPHER M. F., CLİFF, O. M., HARDİNG, N., PİRAVEENAN, M. & PROKOPENKO, M. (2018). Urbanization affects peak timing, prevalence, and bimodality of influenza pandemics in Australia: Results of a census-calibrated model. *Science Advances* (4)12, 1-8. <http://dx.doi.org/10.1126/sciadv.aau5294>
- SPİNNEY, L. (2019). How pandemics shape social evolution. *Nature* (574), 324-326. <http://dx.doi.org/10.1038/d41586-019-03048-8>.
- STEPHENS, J. (2005). The AIDS pandemic: Impact on science and society. *Emerging Infectious Diseases* (11). 1807-1808. <https://dx.doi.org/10.3201/eid1111.050897>.
- CHOONARA, J. (2020). Socialism in a time of pandemics. *International Socialism* (2), 3-35.

- SINGH, I., CHAND, K., SINGH, A. & KANDADI, K. (2020). Time for a culture change: understanding and reducing risk, morbidity and mortality from COVID-19 in those of black and minority ethnicity. *British Journal of Hospital Medicine* (81), 1-4. <https://dx.doi.org/10.12968/hmed.2020.0241>
- TABISH, S. A. (2020). COVID-19 pandemic: the crisis and the longer-term perspectives. *Journal of Cardiology & Current Research* 13(2), 41-44. <http://https://www.researchgate.net/deref/https%3A%2F%2Fdoi.org%2F10.15406%2Fjccr.2020.13.00472>.
- ÇEVİK M., BAMFORD C. G. G. & HO A. (2020). COVID-19 pandemic-a focused review for clinicians. *Clinical Microbiology and Infection* 81(5), 1-6. <https://dx.doi.org/10.1016/j.cmi.2020.04.023>
- AUZAN, A. A. (2020). The economy under the pandemic and afterwards. *Population and Economics* 4(2), 4-12. <https://dx.doi.org/10.3897/popecon.4.e53403>
- SULLIVAN, L. E. (2009). *The Sage glossary of the social and behavioral sciences*. Sage. <http://dx.doi.org/10.4135/9781412972024>.
- MOUSTAKAS, C. (1994). *Phenomenological Research Methods*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- MORSE, J. M. (1995). The Significance of Saturation. *Qualitative Health Research*, 5(2), 147–149. <https://doi.org/10.1177/104973239500500201>
- MORSE, J. M. (2015). “Data Were Saturated . . .”. *Qualitative Health Research*, 25(5), 587–588. <https://doi.org/10.1177/1049732315576699>
- CORBÏN, J. M., VE STRAUSS, A. L. (2008). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (3. baskı). Los Angeles: SAGE Publications. <https://doi.org/https://dx.doi.org/10.4135/9781452230153>
- GETHING L, FETHNEY J, MCKEE K, PERSSON LO, GOFF M, CHURCHWARD M, MATTHEWS S, HALVARSSON M,

- JOHANSSON I (2004) Validation Of The Reactions To Ageing Questionnaire: Assessing Similarities Across Several Countries. *J Gerontol Nurs.*,30:47-54.
- MCGUIRE SL, KLEIN DA, CHEN SL (2008). Ageism Revisited: A Study Measuring Ageism In East Tennessee, Usa. *Nursing & Health Sciences.* **10** (1): 11-6.
- SUM S, EMAMIAN S, SEFIDCHIAN A (2016). Aging Educational Program To Reduce Ageism: İntergenerational Approach. *Elderly Health Journal.* **2** (1): 33-38.
- KLEIN DA, COUNCIL KJ, MCGUIRE SL (2005). Education To Promote Positive Attitudes About Aging. *Educational Gerontology*, **31**(8): 591-601.
- BUZ S (2015). Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* **14** (53): 268-278.
- AKDEMİR N, ÇINAR Fİ, GÖRGÜLÜ Ü (2007). Yaşlıların Algılanması Ve Yaşlı Ayrımcılığı. *Turkish Journal Of Geriatrics*, **10**(4):215-22.
- ÇİLİNGİROĞLU N, DEMİREL S (2004). Yaşlılık Ve Yaşlı Ayrımcılığı. *Türk Geriatri Dergisi*, **7** (4), 225–230.
- IMAMOĞLU EO, IMAMOĞLU V (1992). Life Situations And Attitudes Of The Turkish Elderly Toward İnstitutional Living Within A Cross-Cultural Perspective. *Journal Of Gerontology*, **47**:102-108.
- RODIN J, LANGER E (1980). The Decline Of Control And The Fall Of Self-Esteem. *Journal Of Social Issues*, **36**: 12–29.
- GILES H, FOX S, HARWOOD J, WILLIAMS A (1994) Talking Age And Aging Talk: Communicating Through The Life Span. In Hummert M, Wiemann J, Nussbaum J Editors; *Interpersonal Communication İn Older Adulthood: Interdisciplinary Theory And Research*. Sage, New York.
- OĞUZHANOĞLU NK, ÖZDEL O (2005). Yaşlılık, Huzurevi Ve Yaşam Yolculuklari: Bir Psikodrama Grup Çalışması [The Elderly, Nursing

- Homes And Life Voyages: A Psychodrama Group Study]. *Türk Psikiyatri Dergisi*, **16**(2), 124–132.
- ROBINS RW, TRZESNIEWSKI KH (2005). Self-Esteem Development Across The Lifespan. *Current Directions In Psychological Science*, **14**: 158–162.
- ROBINS RW, TRZESNIEWSKI KH, TRACY JL (2002). Global Self-Esteem Across The Life Span. *Psychology And Aging*, **17**: 423–434.
- ŞAHİN EM, YALÇIN BM (2003). Huzurevinde Ve Kendi Evlerinde Yaşayan Yaşlılarda Depresyon Sıklıklarının Karşılaştırılması. *Geriatrici*, **6** (1): 10-13.
- HUYCKE S (2014) The Effect Of Magic As A Therapeutic Recreation Intervention On The Self-Esteem And Depression Of Older Adults In Long-Term Care Facilities. Unpublished Master Thesis, The University Of North.
- AZİZ ALİ S., SUHAİL N. AND AZİZ ALİ S (2016). Low Self-Esteem Leads To Depression Among Elderly: *Case Study Of Nursing Home, Journal Of Universal Surgery*, **4**(2),1-4
- CAVLAK U, KEREM M, KIRDI N, MERİÇ A (2001). Ev Ortamında Ve Huzurevinde Yaşayan Yaşlıların Değişik Yönlerden Değerlendirilmesi. *Türk Geriatrici Dergisi*, **4** (3):106-112.
- ORTH U, ROBINS RW, TRZESNIEWSKI KH, MAES J, SCHMITT M (2009). Low Self-Esteem Is A Risk Factor For Depressive Symptoms From Young Adulthood To Old Age. *J Abnorm Psychol*, **118**: 472-478.
- GIRAY S, ÖZENLİ Y, YERDELEN D, ARLIER Z, BENLİ S (2008). Sosyal Desteğin Huzurevlerinde Yaşayan Yaşlı Kişilerin Kognitif Fonksiyonlarına Etkisi. *Türk Nörol. Dergisi*, **14** (2): 111-116.
- DUYAN V (2017). *Sosyal Hizmet Kuramları Ve Yaklaşımları*, Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Erzurum
- DANIŞMAN-GÖKLER I, AYDIN G (2011). Huzurevinde Yaşayan Yaşlıların Benlik Algılarının Yordanmasında Sosyodemografik Özellikler Ve Algılanan Sosyal Desteğin Rolü. *Aile Ve Toplum*, **12**(7): 1-24.

TERAKYE G (1989). Huzurevinde Yaşayan Yaşlıların Benlik Saygisinin İncelenmesi, *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 5 (3): 15-24.

VERMA RBS (2010). Principles, Skills And Models Of Group Work Practice (Vol 1). In: Thomas, G. Social Work Intervention With Individuals And Groups. New Delhi: Indira Gandhi National Open University

LEE CD, AYÓN C (2006). The Power Of Groups For Older Adults: A Comparative Study Of European American And Latino Senior Mutual Aid Groups. *Social Work With Groups*, 28 (2), 23–39.

İNTERNET KAYNAKLARI

WHO (2020). *WHO characterizes COVID-19 as a pandemic.*
<https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/events-as-they-happen>

TEZLER

VEFIKULUÇAY D (2008). Üniversitede Öğrenim Gören Öğrencilerin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumları. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

KÖSTEK G (2015). Huzur Ve Bakımevinde Yaşayan Yaşlıların Ölüm Kaygısı Ve Benlik Saygisinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü.

DİĞER KAYNAKLAR

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI (2020). *65 Yaş ve Üstü ile Kronik Rahatsızlığı Olanlara Sokağa Çıkma Yasağı Ek Genelgesi.*

ERDEMİR F (2002). Sağlıklı Yaşlı Ve Yaşlılıkta Yaşam Kalitesinin Önemi. I. Ulusal Geriatri Kongresi Kongre Kitabı,, *Türk Geriatri Vakfı*, 30 Ekim- 3 Kasım 112-116.

DUYAN V (2010). Sosyal Hizmet: Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını. Ankara: Aydınlar Matbaası.

EKLER

Ek 1: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Ek 2: Etik Onay Formu

Ek 1: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

PANDEMİ SÜRECİNDE YAŞ AYRIMCILIĞININ YAŞLI BİREYLERDE YARATTIĞI SOSYAL BENLİK ALGISI VE SONUÇLARI

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Araştırmada sizden tahminen 10 dakikanızı ayırmanız istenmektedir. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Görüşmemiz sizden alacağımız izinle kayıt altına alınacaktır. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilirsiniz.

Katılımcı ID

Görüşme Tarihi

GG AA YY

Görüşme Yapan Kişinin Adı

Görüşme Süresi

Öznitelik	K1	K2	K3	K4	K5	K6
Yaşınız						
Cinsiyetiniz						
Medeni Durumunuz						
Eğitim Düzeyiniz						
Gelir durumunuz						

1. Bu süreçte hastalığa yakalanma ya da başkalarına hastalık bulaştırma kaygısı yaşadınız mı?

- Coronayla ilgili ne düşünüyorsunuz? Size göre bu insanlar için önemli bir tehdit mi?
- Sizce alınan önlemler ve evde kalma uygulaması, kısıtlamalar gerekli miydi?

2. Bu uzun süreçte sevdiklerinizle, arkadaşlarınızla yakın olamamak, sohbet edememek buna nasıl katlandınız?

- Yakınlarınızla yüz yüze görüşme imkanınız olmadı, onlara deneyimlerinizi aktaramadınız, bu sizde nasıl bir etki bıraktı?
- Onların başında söz sahibi bir insan olmak size ihtiyaç duyduklarını bilmek size ne hissettiriyor. (Açalım)

3. Covid 19 sürecinde 65 yaş üstü bir birey olarak sizi en çok rahatsız eden durumlar neydi?
- Mesela yaşınızdan dolayı toplumdan dışlandığınızı düşündüğünüz anlar oldu mu? (açalım)
 - Eve kapanma döneminde kendinizi nasıl hissettiniz, neler yaşadınız? Mesela size başka gözle bakıldığını hissettiniz mi?
4. Evde kalma döneminde sorunlarınızı çözmek için daha çok kimlerden yardım aldınız?
- Rahatsız olduğunuz sorunları çözebildiniz mi, neler yaptınız mesela?
5. Covid 19 sürecinden önceki dönemle bu süreç arasında bir kıyaslama yaparsanız kendinizle ilgili neler söyleyebilirsiniz?
- İnsanların bu süreçte size karşı önyargılı davrandığını düşünüyor musunuz?
 - Ne yaşıyorsunuz o zaman? Bunu biraz açar mısınız?
6. Bu süreçte ihtiyacınız olan saygı, sevgi, takdir edilme, onaylanma, kabul görme gibi duyguları ne sıklıkla yaşadınız?
- Peki bu durumun sizde bıraktığı etkiler neler, bunu biraz açar mısınız?
 - Covid 19 sürecinden önce bu duyguları daha çok yaşadığınızı, yakınlarınızın ve çevrenizdekilerin sizi ve sizin sözlerinizi daha çok önemseydiğini düşünüyor musunuz? (Bunu açalım)
7. Konuyla ilgili söylemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Görüşme sürecine elde edilen memo ve annotation: Görüşmeyi yapan görüşme sürecini özetlemeli, görüşmenin nasıl geçtiğini ve görüşme ortamının betimlemelidir. Ayrıca bireysel görüşme esansında elde edilen alan notları yazılmalıdır.

Ek 2: Etik Onay Formu

Evrak Tarih ve Sayısı: 27.08.2021-21969

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı :E-88083623-020-21969
Konu : Etik Onayı Hk.

27.08.2021

Sayın Gizem DERAN

Tez çalışmanızda kullanmak üzere yapmayı talep ettiğiniz anketiniz İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 27.08.2021 tarihli ve 2021/09 sayılı kararıyla uygun bulunmuştur. Bilgilerinize rica ederim.

Dr.Öğr.Üyesi Alper FİDAN
Müdür Yardımcısı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : BSA3PTMBB2 Pin Kodu : 64262

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/istanbul-aydin-universitesi-ebys?>

Adres : Beşyol Mah. İnönü Cad. No:38 Sefaköy , 34295 Küçükçekmece / İSTANBUL

Telefon : 444 1 428

Web : <http://www.aydin.edu.tr/>

Kep Adresi : iau.yazisleri@iau.hs03.kep.tr

Bilgi için : Tuğba SÜNNETÇİ

Unvanı : Yazı İşleri Uzmanı

Tel No : 31002

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad: Gizem Deran

ÖĞRENİM DURUMU

Yüksek Lisans: İstanbul Aydın Üniversitesi- Psikoloji 2018-2021

Lisans: Kırklareli Üniversitesi- Felsefe 2012-2016

Lise: Etiler Lisesi- 2005-2009

MESLEKİ DENEYİM

Final Özel Öğretim Kursu: Felsefe Grubu Öğretmeni ve Rehberlik 2016-2017

Final Özel Öğretim Kursu: Rehberlik 2017-2018

Final Özel Öğretim Kursu: Felsefe Grubu Öğretmeni ve Rehberlik 2018-2019

Final Özel Öğretim Kursu: Felsefe Grubu Öğretmeni ve Rehberlik 2019-2020

Final Özel Öğretim Kursu: Felsefe Grubu Öğretmeni ve Rehberlik 2020-2021